

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SEYYİD AHMET ARVASI'DE
ESTETİK ve SAN'AT
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

73300
73300

Danışman
Prof. Dr. İsmail YAKIT

Hazırlayan
Osman MUTLUEL

ISPARTA, 1998

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
KISALTMALAR	3
ÖNSÖZ	4
GİRİŞ	6

1.BÖLÜM

A. SEYYİD AHMET ARVASI'NIN HAYATI ve ESERLERİ

I. Hayatı	11
II. Eserleri	15
a. Kendi Sağlığında Yazdığı Eserleri	
1. İlm-i Hal	15
2. Doğu Anadolu Gerçeği	15
3. Türk-İslam Ülküsü	16
4. Kendini Arayan İnsan	17
5. İnsan ve İnsan Ötesi	17
6. Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz	18
7. Sır, Şiirlerim	18
b. Günlük Yazılarının Kitaplaştırılmasıyla Oluşan Eserleri	
1. Akıl ve Gönül	19
2. İnsanın Yalnızlığı	19
3. Şüphe ve İman	20
4. Kadın-Erkek Üzerine	20
5. Sahte Dindarlar Sahte Laikler	20
6. Medenileşmek ve İslamiyet	21
7. Manevi Yönelişler	21
8. Milletlerin İtibarı	22
9. Devletin Dini Olur mu?	22

II.BÖLÜM

B. ESTETİK ve SAN'AT GÖRÜŞLERİ

I. ESTETİK GÖRÜŞÜ

a. Estetik Nedir?	25
-------------------	----

b. Estetik Tavr	31
c. Psikoloji ve Estetik	34
d. Sosyoloji ve Estetik	36
II.SAN'AT GÖRÜŞÜ	
a. San'at Nedir?	38
b. San'at ve Din	42
c. Güzel San'atların Eğitimi	45
d. San'atı ve San'atçıyı Etkileyen Faktörler	47
e. Mizah	50
f. İslam'da Sanat	51
SONUÇ	61
BİBLİYOGRAFYA	64

KISALTMALAR

a.g.e : Adı Geçen Eser.

a.g.d : Adı Geçen Dergi

a.g.m : Adı Geçen Makale.

A.Ü.A.Ö.Fak: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi

A.Ü.İ.F.D : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Bkz : Bakınız

c : Cilt.

Çev : Çeviren

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı.

Hz : Hazreti.

Mad : Madde

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı.

MHP : Milliyetçi Hareket Partisi.

S : Sayı.

s : Sahife.

Sad : Sadeleştiren

Terc : Tercüme.

TDV : Türk Diyanet Vakfı

ÖNSÖZ

Toplumların geçmişleri ile ilgili bilgileri elde edebilmeleri için bazı temel taşlara ihtiyaç vardır. Bu temel taşlar bazan bir olay, bazan bir topluluk, bazan bir eser olabilmektedir. Ancak toplumu derinden etkileyen ve yol gösteren temel taşlar, önder durumundaki şahsiyetlerdir. Bu şahsiyetlerin fikir ve görüşleri yaşadığı dönemde etkili olduğu gibi, ölümünden sonra da etkisini sürdürmekte ve genç nesillere rehberlik etmektedir. Bu tip şahsiyetleri kendinden sonraki nesillere tanıtabilmek, eserlerinin basımı ile olabildiği gibi, akademik çalışmalarla da olabilmektedir. Şunu hemen belirtmek gerekir ki, akademik çalışmalar, diğer çalışmalardan daha etkili ve kalıcı olması açısından önemlidir.

İşte biz de çalışmamızı önder şahsiyetlerden biri olarak telakki edilen S. Ahmet ARVASI üzerinde yaptık. Bizi Arvasi'nin estetik ve sanat görüşlerini incelemeye sevkeden en büyük etken, amatörce de olsa, Türk-İslam san'atlarından olan ebru san'atı ile uğraşmamız neden olmuştur.

Çalışmamızı iki ana bölümde inceledik. Birinci bölümde Arvasi'nin hayatı ve eserleri, ikinci bölümde ise estetik ve san'at görüşlerini ele aldık.

Arvasi'nin eserlerini iki kısma ayırarak incelemek, eserlerin tanıtımı açısından önemlidir. Çünkü o yazmış olduğu eserlerinde, belli bir amacı olduğunu söyler. Özellikle Türk-İslam Ülküsü, Kendini Arayan İnsan, İnsan ve İnsan Ötesi, Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz adlı eserlerini gençlere birşeyler verebilmek için kaleme aldığını, bu seriyi Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz adlı eseri ile tamamladığını, bu kitabın önsözünde belirtir. Yukarıda ismi geçen dört kitapla birlikte, İlm-i Hal, Doğu Anadolu Gerçeği adlı eserlerinin dışında kalan kitapları ise, zaman zaman değişik gazete ve dergilerde yayınlanmış olan günlük yazılarından oluşmaktadır. Bu kitaplar daha önce değişik isimlerle basılmıştır. Biz, son baskı ve isimlerle yayımlanan eserlerini incelemeye aldık.

Estetik ve Sanat görüşlerini ele alırken, konunun daha iyi anlaşılması açısından, ilkçağdan itibaren çeşitli filozofların görüşlerini, daha sonra da Türk-İslam mütefekkirlerinin konu ile ilgili görüşlerini aktarmaya çalıştık. Böylece Arvasi'nin görüşlerinin daha iyi anlaşılacağını düşündük

Türkçe dilbilgisi açısından daha doğru olacağı düşüncesiyle, çalışmanın tümü Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni Sayın Yaşar ÖZTÜRK tarafından tekrar gözden geçirilerek, bu alandaki eksiklikleri gidermeye çalıştık.

Çalışmamda bana yol gösteren, bitimsiz ve derin tecrübeleri ve düşüncelerinden faydalandığım, hocam, Sayın Prof. Dr. İsmail YAKIT Bey'e, yine çalışmalarım esnasında vaktini ayırarak çalışmamın her safhasında yardımlarını esirgemeyen Sayın, Yrd. Doç. Dr. Kemal SÖZEN Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

Isparta, 1998

Osman MUTLUEL

GİRİŞ

İslam san'atı ve estetiği üzerinde çalışmak isteyen bir araştırmacı için en büyük güçlük, hiç şüphesiz bu konuyla ilgili köklü bir kaynaktan yoksun olmasıdır. İslam mütefekkirlerinin hemen hemen hepsinin san'at ve estetik konusunda görüş belirtmiş olmalarına karşın, bir başlık altına alınmadan, diğer mevzular içine serpiştirilmiş olmasından dolayı, bu konuda araştırma yapmak, oldukça güçtür.

Aslında İslam dini, tasvir yasağı gibi bazı yasaklar olmasına rağmen, san'atın gelişmesi için, son derece uygun bir zemin hazırlamıştır. Zaten san'at, resim ve heykelden ibaret değildir. Bu iki unsur, san'at ve estetik içinde son derece küçük bir yer kaplar.

İslam dininin bu denli geniş bir alan ayırdığı san'atın gelişmemiş olmasını, sadece tasvir yasağına bağlamak mümkün değildir. Aslında san'at, tıpkı din gibi insan içinde yetişip büyüyen, gelişen ve dışa vuran bir olgudur. Eğer insanlar kendi ruhlarını olgunlaştırıp, yeni şeyler keşfetme duygusunu aşılayamamışlar ve birtakım birikimler elde edememişlerse; o insanların oluşturduğu toplumda sanatçı yetişmediği gibi, sanatsal faaliyetlerin yapılabilmesi de mümkün değildir.

İslam dininin yayılması sırasında, müslümanların kendi içlerindeki eski âdetlerini ve inançlarını terkederek, yeni dinin gereklerini yerine getirme gayretinden başka bir faaliyetin yapılmamış olması son derece doğaldır. Çünkü dinin, insanların kalplerine nüfuz ederek, onu kabullenmeleri gerekiyordu. Zaten en büyük ideal ve gayret de buydu. Bu ideali gerçekleştirmek her müslümanın amacı idi. Bu ideal gerçekleştirilirken, başka şeylerin karıştırılmaması, yani saf olması gerekiyordu. Hatta Hz. Peygamber'in Sahabiler'den hadisleri yazmalarını yasaklamasını da bu kabilden sayabiliriz. Kur'an-ı Kerim'le hadisin karıştırılmaması gerekiyordu. Daha henüz Kur'an-ı Kerim tamamlanmamıştı.

Bu konuya ilgisiz kalınmasının bir başka nedeni de, Sahabiler'deki zahidlik duygusu idi. Onlar dünyaya hep misafirhane olarak bakmışlar, kalıcı bir yurt olarak görmemişlerdir. Bu düşünce içinde san'ata ve san'at eserine karşı ilgileri de olmamıştır. Sanıyorum, şiiri bundan hariç tutmalıyız. Çünkü şiir konusunda Hz. Peygamber'in teşviki ve şairlerden övgü ile bahsetmesi, Hasan b. Sabit, Abdullah ibni Revaha gibi şairlere savaşlarda şiir söyletmesi devrin en bariz san'atsal faaliyeti olmuştur. Hatta, Kaside-i Bürde adlı şiir okununca duygulanarak cübbesini hediye etmeleri, şairler için teşvik edici bir unsur olmuştur.

Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, Hz. Peygamber döneminde, 22 yıl gibi bir zaman dilimi içinde büyük san'at faaliyetlerinin yapılması şöyle dursun, küçük numunelerinin bile ortaya konması çok büyük bir başarı olarak kabul edilmelidir. Çünkü, sıfırdan aldığı bir toplumun, her türlü kötü alışkanlığına, öfke ve kinine karşı, yepyeni bir insan tipinin yetiştirilmesi ön plana çıkmış, dolayısıyla san'atsal faaliyetleri ikinci planda tutmuştur. Ancak Hz. Peygamberin güzelden, güzellikten bahsetmesi, Kur'an-ı Kerim'deki cennet ve cehennem tasvirleri, tabiat tasvirleri, Allah'ın isimlerinin "En güzeli isimler"

olarak vasıflanması, san'at için birer itici kuvvet olarak kabul edilmelidir. Zaten, bu kadar kısa bir sürede bundan daha fazlasının verilebilmesi de mümkün değildir. Çünkü, bu dönemde insanlarda san'atsal dehanın oluşabilmesi için gerekli olan birikim ve enerji mevcut değildir.

İslam san'atının yön bulmasında en önemli faktör, canlı resmi yapma yasağıdır. Bu yasağın, müslümanların Avrupalılar gibi resim ve heykel yapmalarını önlemiş ve soyut resimlere yöneltmiştir. İşte İslam dünyasında, minyatür, hat, tezhib, ebru gibi soyut san'atsal faaliyetlerin çok ileri olması, bunun bir ifadesidir.

İslam tarihi boyunca, heykel ve canlı resmi yapan insan ve topluluklar çok nadirdir. Selçuklularda yapılan ve saray girişleri ile çeşitli mekanlara konan arslan başı heykelleri, daha çok bir güç ifadesi olarak görülebilir. Osmanlı padişahlarından bazılarının kendi resimlerini yaptırmaları da, Batılı insanları etkleme amacı taşıdığı söylenebilir. Zaten İslam uleması, tapınma gayesi olmadan resim konusunda esnek davranma yoluna gitmişlerdir.

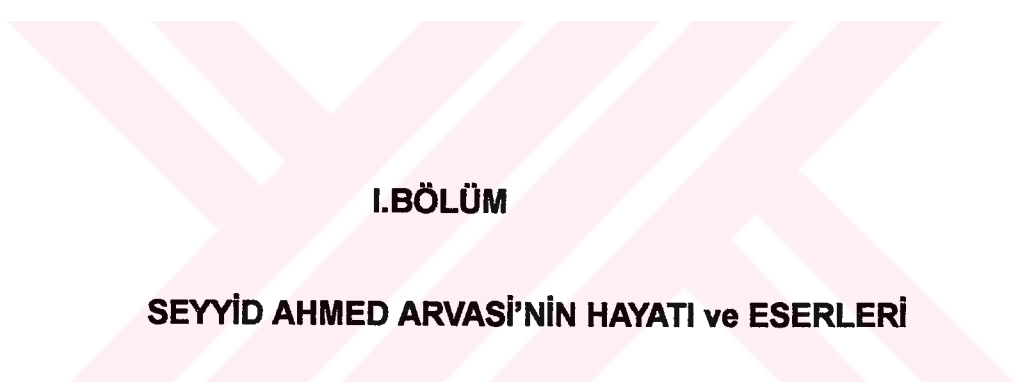
San'ata, bir varlık problemi yanında bilgi problemi olarak baktığımızda, onun sadece öğrenerek, okuyarak elde edilemeyeceğini hemen anlamak mümkündür. Çünkü san'at, görme, öğrenme ve tatbik etme şeklinde bir aşama ile öğrenilir. Bütün bunların yanında, san'atçının içinde uzun müddet tefekkür edilmesi sonucu, ilham ve sezginin de çok büyük bir rolü olduğu açıktır. Sezgiden ve ilhamdan yoksun bir insan nasıl san'atçı olabilir ki? Her insan dört satır yazabilir ama, dört mısra yazabilen çok az insan vardır.

San'atçının kendi öz değerlerine sahip, başka medeniyetleri kendi medeniyetinden üstün görmeyen bir insan olması gerekir. İlham alacağı yer kendi kültürünün birikimi olmalıdır. Bugün Türkiye'deki san'atçı kitlesi, bunun tam tersi bir durum arz etmektedir. Kendi kültüründen uzak, Batı kültürünün verdiği eziklik içinde, kendi medeniyetini küçük gören, hor bakan ve hatta düşman olan bir grup... İşte bu tip san'atçıların kendi toplumlarına verebilecekleri hiçbir şey mevcut olmadığı gibi, kendilerine de herhangi bir faydaları yoktur. Batı'nın en küçük san'atçısına kadar hepsini yakından tanırken, kendi dehalarından habersiz olan bu insanlar, san'atın kendileri ve san'at için olduğuna, diğer insanların böyle bir hakkının bulunmadığına

inanırlar. Halbuki müslüman kimlik sahibi bir sanatçı, san'atı, san'at için değil, hak ve doğruluk için kullanmalıdır.

Hemen şunu da belirtmek gerekir ki, İslam, insanı bir bütün olarak ele alır. Eğer insan, İslam'ın her şeyini benimsememiş ise, o kimsenin müslümanlığından bahsetmek mümkün değildir. Bu açıdan bakıldığında, İslam san'atı ve estetiği de, diğer ibadetler kadar önemli ve gereklidir. San'atla ilgilenen müslüman ise, namaz, oruç, hac, zekat gibi İslam'ın san'at yönünü de araştırmalı ve ortaya koymalıdır. Çünkü insanların ruh halleri çok farklıdır. Bazen insanı bir olay etkiler, bazen bir söz, bazen bir iyilik ve yardım, bazen de bir şiir, resim, güzel okunan Kur'an-ı Kerim etkiler. İşte, san'attan anlayan insanlara Allah'ın emirlerini tebliğ ederken, İslamın bu yönünü ön plana çıkarmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında san'at ve estetik, günümüzde tebliğ aracı olarak görülebilir.

Yine günümüzdeki "kaba, zevksiz, yaşamasını bilmeyen müslüman" imajı mutlaka silinmelidir. Müslümanların da ince zevk sahibi, temiz, efendi, güzelden anlayan insanlar olduğu ortaya konulmalıdır. Bu şekildeki tebliğ, kaba saba insanların yapacağı tebliğden son derece farklı ve etkili olacaktır. Bu anlayış, san'atın bir lüks ve israf olduğu düşüncesini de ortadan kaldıracaktır.

I.BÖLÜM

SEYYİD AHMED ARVASİ'NİN HAYATI ve ESERLERİ

I. Hayatı

Ahmed Arvasi'nin hayatını incelerken, geriye doğru baktığımızda ilk göze çarpan özelliği "seyyid" olmasıdır. Ancak onun bu lakapla anılmış olması, ülkemizin doğusuna has bir özellik olan Seyyidler'in, çok olmasından mı kaynaklandığı; yoksa gerçekten de Hz.Peygamber'in neslinden mi geldiği konusunda kesin ve doğru bir hüküm vermek oldukça zordur. Bu zorluk sadece Ahmet Arvasi'ye mahsus bir zorluk değildir, şüphesiz. Bu doğudaki ve batıdaki tüm seyyid lakabı ile anılan insanlar için de geçerlidir. 1400 yıllık bir şecereyi takip etmek oldukça zordur. Kaldı ki, İslam tarihinde oldukça önemli şahsiyetlerin doğum ve ölüm tarihlerinin tesbiti bile oldukça zor olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak, Arvasi'nin seceresi M.Necati Özfatura tarafından çıkarılmış olmakla birlikte, ölüm tarihlerinin olmaması, 23. şahıstan itibaren seyyid lakabının kullanılmış olması, akla gelen ilk tereddütler olarak sıralanabilir.(1) Bütün bunlara rağmen , onun seyyid olmadığını söylemek de istemiyoruz.

Ahmet Arvasi'nin babası ilk bakışta Şeyh Abdulhakim Arvasi gibi bir intiba uyansa da, bu isim benzerliğinden ibarettir. Aralarında akrabalık olduğu

1 Kavuncu M, Seyyid Ahmet Arvasi Hayatı-Tefekkürü-Eserleri,,İstanbul,(Tarihsiz),s.32-34

kesindir.Arvasi'nin babası olan Abdulhakim Efendi Gümrük Müdürlüğünden emekli olmuş bir devlet memuru olup, ülkenin çeşitli illerinde görev yapmıştır.Arvasi, babasının Erzurum'da görevli olduğu bir sırada, Necip Fazıl Kısakürek'in eserleri ile tanışmasını şöyle anlatır:"Ailece Erzurum'da oturuyorduk.Ben ortaokul son sınıfta idim.Evimiz misafirsiz kalmazdı...Bir gün evimize enterasan bir misafir geldi.Bu,piyade albayı Hilmi Acar isminde bir zattı...Misafir albay bir ara benimle de ilgilendi.Nerede okuduğumu,hangi kitap ve gazeteleri takip ettiğimi sordu.Bir şeyler anlattım,misafir albay,okuduklarımı kafi bulmadı,hatta bazılarının zararlı olduğunu söyledi.Sonra cebinden 50 kuruş çıkardı ve şunları söyledi:"Hemen şimdi şu gazete bayiine gideceksin,verdiğim bu para ile bir adet Büyük Doğu ile bir adet Ehl-i Sünnet dergisi alıp döneceksin."(2) Bu dönemlerde Abdulhakim Arvasi İstanbul'da ikamet etmekteydi.Yine Abdulhakim Arvasi soyadı kanunundan sonra Üçışık soyadını almıştı. (3)Bu olaydan ve soyadından da anlaşılacağı üzere Abdulhakim Efendi ile Abdulhakim Arvasi arasında akraba olmaktan başka bir ilişki yoktur.

Ahmet Arvasi,15 Şubat 1932 yılının pazartesi günü Ağrı ilinin Doğubeyazıt ilçesinde doğmuş , ailece Van'ın Müküs (Bahçesaray) ilçesine bağlı, Arvas (Doğanyayla) köyündendir. Babası Gümrük Müdürlüğünden emekli Abdulhakim Efendi, annesi Cevahir Hanım'dır.(4) ilk tahsilini Van'da başlayan Arvasi, yaz tatilinde kuyumcunun yanında çalışır. Bu sırada, kuyumcuya gelen Müftü Masum Efendi, sohbet sırasında Ahmet Arvasi'yi farkeder, yanına çağırır ve aralarında şu konuşma geçer:

"-Sen kimin oğlusun evladım?"

"-Abdulhakim Efendi'nin."

"- Babana selam söyle, seni okutsun, ilme versin. Senin mesleğin sarraflık değil, ilimdir."

Bu tavsiyeye uyan Abdulhakim Efendi, oğlunun ilme olan istek ve arzusunu da düşünerek, Ahmet Arvasinin ilim öğrenmesi için elinden gelen her fedakarlığı yapar.(5)

2 Kavuncu M, a.g.e, s:36

3 Kısakürek, N.F, O ve Ben, İstanbul,1984,s.140

4.Arvasi S.A,Doğu Anadolu Gerçeği,İstanbul,1993,s.5

5 Kavuncu M, a.g.e, s:40

Van'da başladığı ilkokulu Doğubeyazıt'ta, Karaköse'de başladığı ortaokulu Erzurum'da bitirdi. Erzurum Erkek Öğretmen Okulu'ndan mezun oldu ve 1952 yılında Konya'nın Doğanbeyli nahiyesi'nde ilkokul öğretmeni olarak göreve başladı.(6)

Doğanbeyli'den sonra Ağrı'nın Molla Şemdin köyüne tayin edilen Arvasi, burada çeşitli sıkıntılarla karşılaştı. Okulun kötü durumu, çocukların sefaletiyle birleşince, Arvasi, maaşının büyük bir kısmını öğrencilere harcamak zorunda kaldı.(7)

Üç yıllık ilkokul öğretmenliğinden sonra askere gitti ve askerliğini yedeksubay olarak yaptı.Askerliğini bitirdikten sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Pedagoji bölümüne girdi. 1958 yılında mezun oldu. Van Alparslan İlköğretmen okuluna tayin edildi. Bir yıl Van Alparslan İlköğretim Okulu'nda çalıştıktan sonra Balıkesir Savaştepe İlköğrtemen Okulu'na Pedagoji öğretmeni olarak tayin edildi.(8)

Arvasi, 1979 yılında, Atatürk Eğitim Enstitüsünde görevli iken, Kırşehir ve İstanbul-Ümraniye'ye sürgün edildi. 1979 yılında Milliyetçi Hareket Partisi Büyük Kongresi'nde emekli oldu düşüncesiyle, delegelerin isteği doğrultusunda, genel idare kuruluna üye seçildi. Bunu radyo haberlerinden öğrenen Arvasi, içinde bulunduğu kötü durumun da etkisiyle, aynı yıl kendi isteği ile emekli oldu. (9)

12 Eylül'den sonra MHP ileri gelenleriyle birlikte bir süre tutuklu kaldı. İlk kalp krizini Mamak Cezaevi'nde geçirdi. Rahatsız olmasına ağmen, Türkiye Gazetesindeki yazarlığını ölümüne kadar sürdürdü. İstanbul Erenköy'deki evinde 31 Aralık 1988 tarihinde daktilo başında vefat etti.(10)

Arvasi,Cumhuriyet döneminde yetişmiş bir mütefekkir olarak,ne medrese tahsili görmüş,ne de özel hocalardan ders almıştır.O,normal okul hayatı içinde kendini,kendi imkanlarıyla yetiştirmesini bilmiştir.Zaten onu büyük yapan da budur. O, İslam kaynaklarını çok iyi tetkik ederek öğrendiklerini hayatında

6 Işık İhsan, Yazarlar Sözlüğü, İstanbul,1990,s.47-48

7 Kavuncu M, a.g.e, s.38

8 Işık İ, a.g.e, s:48

9 Işık İhsan, a.g.e, s.48; Kavuncu M, a.g.e, s.40

10 Işık İhsan, a.g.e, s. 48

II.ESERLERİ

1. İLM-İ HÂL

Arvasi, bu kitabını, parça parça olmuş İslam dünyasının imanlı, heyecanlı ve muzdarip münevverlerine ithaf ediyor.Kitap başlıca üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci ana bölümde, Allah, Alemler ve İnsanın Yaratılması olmak üzere üç bölümden oluşmakta, ikinci ana bölüm ise, Doğum Öncesi Safha, Doğum, İlk Çocukluk Safhası, İkinci Çocukluk Safhası, Mükelleflik Safhası ve İslamiyeti Doğru Öğrenmek ve Yaşamak, Zamanı Değerlendirme, olmak üzere yedi bölüm içermektedir. Üçüncü ana bölümde de, Kıyamet ve Yeniden Diriliş konusu işlenmektedir.

Kitabın son kısmına harf sırasına göre konu başlıkları konulmuş olması okuyucunun aradığı mevzuyu ulaşmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Arvasi'nin, terbiyeci olma yönü, kitaba yansımış ve klasik ilm-i hal kitaplarından farklı olarak çocuk eğitimi üzerinde fazlasıyla durulmuş olması dikkat çekmektedir.

Kitap,Burak Yayınevi tarafından yayınlanmış olup,üçüncü baskısını 1997 yılında yapmıştır.

2. DOĞU ANADOLU GERÇEĞİ

Kitabın önsüzünde, kendisinin Doğu Anadolu'ya mensup bir vatandaş olmasını vurgulayan Arvasi, önerdiği çözümlerde herhangi bir art niyet taşımadığını ve gerçek olmayan bilgileri kullanmasının mümkün olmadığını belirtir. O gayesini şöyle açıklar: "Biz bu kitabımızda, Türkiye'de Şark

Meselesi'ne vucüt veren bütün menfi amilleri tek tek ele alacak, konuyu çeşitli açılardan inceleyerek okuyucularımıza kısaca bilgi vermeye çalışacağız.”(11)

Şark meselesini vucüt veren amiller olarak ; Tarihi amiller, kültür faktörü,sosyal faktörler, coğrafi amiler, iktisadi amiller, psikolojik faktörler, idare ve iç siyaset amilleri, milletlerarası çalışmalara ve emperyalist oyunlara bağlı amiller olarak sekiz faktör sayar ve her faktörü ayrı ayrı inceler.

Kitabın sonunda,bibliyografya bulunmakta ayrıca on adet fotoğraf verilmektedir.Kitap,Burak Yayınevi tarafından yayınlanmış olup, dördüncü baskısı yapılmıştır.

3.TÜRK-İSLAM ÜLKÜSÜ

Kitaba niçin “Türk-İslam Ülküsü” adını koymuş olduğunu ve “Türk-İslam Sentezi”ni tercih etmemesini, gerek ülkemizde, gerekse Türk ve İslam dünyasında emperyalist güçlerin çeşitli isim ve vasıflar altında faaliyet göstererek ayrılık ve düşmanlık tohumları ektiğini belirterek şunları yazar: “Türk-İslam kültürüne, Türk-İslam medeniyetine, Türk-İslam ülküsüne bağlı, Türklük şuur ve vakarına, İslam iman, aşk, ahlâk ve aksiyonuna sahip, Türklüğü bedeni, İslamiyeti ruhu bilen, milletini teknolojik hamlelerle dünyanın bir numaralı devleti yapmak özlemi ile çırpınan, dünyada Türklük’ün İslam dünyasının ve bütün mazlum milletlerin ümidi olmaya namzet bir gençlik yetiştirmekten başka çaremiz yoktur. Din ve milliyet, zıt değerler değildir. Bu sebepten, “sentez”, tez ile antitez arasında söz konusu olacağına göre, yıllardan beri kullandığımız “Türk-İslam Sentezi” yerine, “Türk-İslam Ülküsü” sözü daha uygun olur düşüncesi ile kitabımızın adını, “Türk-İslam Ülküsü” olarak seçtik. Bunu ısrarla kullanacağız.”(12)

Üç ciltten oluşan kitapta, Düşünme İhtiyacı ve Felsefenin Durumu, Dinimiz İslamiyet, İnsan ve Cemiyet, Kültür ve Medeniyet Meseleleri, Ekonomik Faaliyetler ve İslam Ekonomisi, Bazı Politik Konular ve Meseleler,

11 Arvasi S. A, a.g.e, s. 9

12 Arvasi S. A, Türk-İslam Ülküsü, İstanbul,1994,c.1,s.8

Antitezlerimiz, İslam'da Eğitim Sistemi, Din Psikolojisi ve İslamiyet gibi bölümler bulunmaktadır.

Burak yayınları tarafından yayınlanan eser yedinci baskıyı 1994 yılında yapmıştır.

4. KENDİNİ ARAYAN İNSAN

Arvasi, babası Abdülhakim Efendi'ye ithaf ettiği bu eserine, İnsan ve Heykel adlı bir diyalogla başlamakta ve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Bilgi ve İntibak, Hayatı Nasıl Tarif Edelim, Hayat ve Zeka, Hakikat Nedir? gibi başlıklardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise, İlim ve İnsan, İnsan Bilgisinin Bilimi, İnsan Zihninin Çalışma Tarzı gibi başlıklardan oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise, "Üç Prensibe Doğru" başlığı altında Akıl-Zeka-Vahiy, Objektif Bilgi-Subjektif Bilgi-Mutlak Bilgi, Otomatizm-İçgüdü-Şuur, Madde-Hayat-Ruh gibi birbirine yakın üçer konu incelenmektedir. Dördüncü bölümde ise, üç prensipten bahsedilmekte ve bunların Ayniyet-Benzerlik-Hürriyet, Yokluk-Oluş-Varlık, Toplumlaşma-Farklılaşma-Fertleşme, İnsan Mantığının Gelişmesi, İnsan Bilgisinin Metodları, İnsan Bilgisinin Hedefleri gibi konular işlenmektedir. Beşinci bölümde de, Mutlak Varlık, Bilmek, Düşünmek, İçgüdü, Hayat, Ruh, Ben, Zaman, Mekan, İrade, Bilgi gibi konularda görüşlerini ortaya koymaktadır.

Kitabın sonunda da, "Ben Neyim?" ve "Ebediliğe Özlem" adlı iki şiiri yer almaktadır. Burak Yayınları tarafından basılmış olan kitabın iç kapağında beşinci baskı, dış kapağında da altıncı baskıyı yaptığını yazması yayınevinin dikkatinden kaçmış olmalıdır.

5. İNSAN ve İNSAN ÖTESİ

Arvasi, kitabın önsözünde, "Bu kitabımız, "Kendini Arayan İnsan" adlı kitabımızın bir devamı durumundadır. Burada, insana ve insanın değerlerine

psikolojik bir yaklaşımla yeni bir bakış ve açıklama getirilmek istenmektedir”(13) diyerek, kitabın amacını ortaya koymakta ve kitabın adı olan İnsan Ötesi terimindeki “öte” kelimesinin Aristo’dan beri kullanılmakta olan Metafizik terimindeki “meta” kelimesinin anlamı taşıdığını belirtmektedir.(14)

Kitap, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, İnsan ve Varlık konusu, ikinci bölümde de İnsan ve Ahlâk konuları işlenmektedir.

Burak Yayınevi tarafından yayınlanan kitabın dördüncü baskısı yapılmıştır.

6. DİYALEKTİĞİMİZ ve ESTETİĞİMİZ

İkinci bölümü ile tezimize konu olan kitap, isminden de anlaşılacağı gibi, iki ana konu üzerindeki Arvasi’nin görüşlerini aktardığı bir çalışmasıdır. Birinci bölümde, Diyalektik’ten bahsetmekte ve ikinci bölümde de Estetik’ten bahsetmektedir.

Kitabın birinci bölümü, İslam’da Aklın Yeri, Akıl, Eşya Dünyası ve İnsan, Ruh nedir? Ruh ve Keyfiyet Alemi, Nereden Geldik? Nereye Gidiyoruz?, İnsan Yok Olmak İstemiyor, Biz Yeniden Dirilmeye İman Ederiz, “İnsan” ve “Allah’ı Bilmek” İnsan Mantığının Gelişmesinde Merhaleler, Çağımızın Birkaç Putu, Hakikatı Koşturan İnsan, Yanlış Tasavvuf, Sonsuzluğun Yolunu Açar, İnsanlık Kimi Özlediğini Bir Bilse, gibi konular işlenmektedir.

Kitap, Burak Yayınları tarafından basılmış olup, üçüncü baskısı yapılmıştır.

7. SIR-ŞİİRLERİM

Arvasinin yazmış olduğu şiirlerini topladığı iki küçük kitabıdır. Sır adını verdiği ilk şiir kitabını 1955 yılında yayınlanmıştır. Kitap, Burhan matbaası tarafından basılmıştır.

13 Arvasi S. A, İnsan ve İnsan Ötesi, İstanbul, (Tarihiz)s.5

14 Arvasi S. A, a.g.e, s.7

Arvasi'nin "Şiirlerim" adını taşıyan ikinci kitabı ise, ilk kitabının yeniden düzenlenerek yayınlanmış hali olup, vefatından sonra, 1989 yılında, Berekât Yayınevi tarafından yayımlandı. Kitapta kırk yedi şiir bulunmaktadır. Şiirler yazılış tarihine göre sıralanmıştır.

b. Günlük Yazılarının Kitaplaştırılmasından Oluşan Eserleri

1. AKIL ve GÖNÜL

Kitap, Burak Yayınevi tarafından, Bütün Eserleri dizisi içinde yayınlanmıştır. İçinde doksan dört adet makalesi yer almaktadır. Kitap, ismini, içindeki aynı adı taşıyan makaleden almaktadır.

Bu kitapta, Arvasi'nin, tasavvuf ağırlıklı yazıları yer almakta ve İslam'ı daha iyi yaşayabilmenin yolları izah edilmektedir.

2. İNSANIN YALNIZLIĞI

İsmi, içindeki kırkdokuzuncu makaleden alan kitap, insan ve toplum üzerinde duran, sosyolojik ağırlıklı yazılardan oluşmaktadır. Aynı adı taşıyan makalesinde, insanın, tabiatın bir parçası olarak yaratılmış olmakla birlikte, pek çok bakımdan ondan ayrıdır. Bu yönüyle insan yalnızlık içindedir. "Ekzistansiyalistler, bunun farkına varmış gibi", diyen Arvasi, İslam mütefekkirleri için şunları söyler: "Oysa, İslam mütefekkirleri ve bilhassa mutasavvıflar, bu hususu, asırlardan beri farketmiş ve dile getirmişlerdir. İslam büyüklerine göre, "İnsan", sanki "kamışlıktan koparılmış vatanını ve aslını özleyen bir ney gibi inlemektedir." Yine "o, bu dünyada garib olduğunu" bilmede ve "ayrılıklardan şikayet" etmekte, "bu kesret aleminde kaybolup gitmek yerine vuslat duyguları" ile yanıp tutuşmaktadır. Nitekim, İslam mütefekkirleri ve mutasavvıfları, "vuslatın er geç gerçekleşeceğini" bilirler ve bir bayram sevinci

içinde, yüce ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim'in şu ayet-i kerimesini sık sık hatırlarlar(15): "Hepimizin dönüşü ancak O'nadır."(16)

Kitabın iç başlığı "Şüphe ve İman" olarak verilmesi ve içindekiler bölümünde de "Modernleşme ve İslamiyet" adlı kitabın içindekilerinin olması, kitabın güzelliğinden herhangi birşey kaybettirmemekle birlikte, yayınevinin daha ciddi olarak basım yapmasını gerektiği düşüncesindeyiz.

3. ŞÜPHE ve İMAN

Arvasi'nin, İslam inançlarından bahsettiği yazılarından oluşan kitabıdır.

Kitap, ismini aynı adı taşıyan makaleden almaktadır. Burada şüphe ve iman kavramlarını inceleyen Arvasi, ... "şüphe" vardır ki, nura doğru bir koşudur, yine "şüphe" vardır ki, "boş vehimler halinde, insanı çıldırtmanın eşiğine getirir."

Tıpkı bunun gibi, "iman" vardır ki, "Hakk'a talip olup huzur bulmaktır." Yine "inanç" vardır ki, "katı bir taassup halinde insanı körleştirir."(17)

Kitap, Burak yayınevi tarafından Aralık 1996 yılında yayımlanmıştır.

4. KADIN ERKEK ÜZERİNE

Arvasi'nin, aile üzerine yazmış olduğu yazılarının toplandığı kitap, seksen dokuz makaleden oluşmaktadır.

Kitapta, ailenin fonksiyonları, çocuk yetiştirmenin önemi, aileye karşı olumsuz faaliyetler ve alınması gereken tedbirler ve İslam dininin aileye olan bakışı işlenmekte ve çeşili misaller aktarılmaktadır.

Kitap, Burak yayınları arasında Aralık 1996'da yayınlanmıştır.

5. SAHTE DİNDARLAR SAHTE LAİKLER

Arvasi'nin, irtica, laiklik gibi, konuları içeren makalelerinden oluşan kitabıdır. Kitapta, Dinin öneminden, Deha'nın Doğuşu, Kitap Sevgisi ve Okumanın

15 Arvasi S. A, İnsanın yalnızlığı, İstanbul,1990,s.109

16 Kur'an-ı Kerim, Yunuz Suresi, Ayet:4

17 Arvasi S. A, a.g.e, s.81

Önemi, Dogmatizm, İslam Düşmanlığı ve İrtica, Din Eğitimi ve Okullardaki Din Eğitimi'nin Durumu gibi birbirine yakın, günümüzde hala tartışılan, pek çok konuyu, eğitimci gözüyle incelemektedir.

Kitapta, Arvasi'nin doksan üç makalesi yer almaktadır. Aralık 1996 tarihinde, Burak Yayınevi tarafından kitaplaştırılmıştır.

6. MEDENİLEŞMEK ve İSLAMİYET

Arvasi'nin, İslam medeniyeti üzerine yazmış olduğu doksan adet makalesinden oluşan kitabıdır. Arvasi, ülkemizde çetin ve mutlaka çözülmesi gereken kültür problemlerimizi iki başlık altında toplar:

1. Milli Kültüre Yabancılaşma.
2. Beyin Göçü.

Bu iki problem mutlaka halledilmelidir. Bunun için turizmi ile, basın ve yayın organları ile, radyo ve televizyonu ile, kısacası, topyekün vasıta ve imkanı ile her müesese, muasır, Türk-İslam Kültür ve Medeniyetini yeniden ihya etmek davasının emrine verilmelidir.(18)

Arvasi, kitabına zaman zaman İbn-i Haldun'un Mukaddimesinden, Farabi'nin el- Medinet-ül Fazıla'dan, Mümtaz Turan'ın Kültür Değişmelerinden, Ö.Nasuhi Bilmen'in, Hukuk-u İslamiyye Kamusu gibi kitaplardan alıntı yapmıştır.

Kitap, Burak Yayınları tarafından Aralık 1996 tarihinde yayımlanmıştır.

7. MANEVİ YÖNELİŞLER

Arvasi'nin, büyük çoğunluğu oruç ve ibadet üzerine yazmış olduğu doksan dört makalesinden oluşmuştur.

Arvasi, makalelerinde zaman zaman, Gazzali'nin Kimya-yı Saadet adlı kitabından, İmam-ı Rabbanî'nin Mektubatı'ndan, N. Fazıl Kısakürek'in şiirlerinden, çeşitli ayet ve hadislerden alıntılar yaparak görüşlerini kuvvetlendirmiştir. Ayrıca kendi hatıraları ile de süsleyerek, sürükleyici bir özellik kazandırmıştır.

18 Arvasi S. A, Medenileşme ve İslamiyet, İstanbul, 1996, s.74-75

Kitap, Burak Yayınları tarafından Aralık 1996 tarihinde yayımlanmıştır.

8. MİLLETLERİN İTİBARI

Arvasi'nin, iktisat, ekonomi, Avrupa Birliği gibi konulardan oluşan yazılarını toplandığı kitabıdır. Arvasi, kitabın ismi ile aynı başlığı taşıyan makalesinde, şunları söyler: "Bence, bir millet için en büyük felaket, o cemiyete "önderlik" ve "öncülük" eden kişi ve kadroların kendi milli tarihlerine, kendi milli kültür ve medeniyetlerine, kendi milli özlemlerine "sırt çevirip" yabancı değerlerin şuursuz birer kopyacısı durumuna düşmeleridir. Böyle bir cemiyet, her şeyden önce "kendine olan güvenini ve saygısını" ve dolayısıyla "kendini geliştirme iradesini" yitirir, güçlü kültür ve medeniyetlere sahip milletlerin "uydusu" haline gelir."(19)

Seksen sekiz makalenin yer aldığı kitabın sonunda, "Bir Materyalistle Diyalog" adını taşıyan üç adet diyalogu vardır.

Kitap, Burak Yayınları tarafından Aralık 1996 tarihinde yayınlanmıştır.

9. DEVLETİN DİNİ OLUR MU?

Arvasi'nin, tarih ve aktüalite üzerine yazmış olduğu makalelerinden oluşan eseridir. "Devletin Dini Olur mu?" adlı makalesinde Arvasi, başta İngiltere, İspanya ve Yunanistan olmak üzere, birçok Batı ülkesinin dinlerinin var olduğunu belirterek, yeryüzünde dine karşı olan devletlerin ise sadece marksist ve komünist ülkeler olduğunu belirtir.(20)

Arvasi'nin seksen altı makalesinin bulunduğu kitap, Burak Yayınevi tarafından Aralık 1996 tarihinde basılmıştır.

19 Arvasi S. A, Milletlerin İtibarı, İstanbul, 1996, s.158-159

20 Arvasi S. A, Devletin Dini Olur Mu?, İstanbul, 1996, s.164-165

Arvasi'nin siyasi ve aktüalite ile ilgili yazmış olduğu çeşitli makalelerinin bir araya getirilmesiyle kitaplaştırılan, "Fikir Sefaletine Örnekler" , "İlmi Tavr ve Ötesi" adlı iki kitabı daha vardır.

Kitapların her ikisi de Burak Yayınları tarafından Aralık 1996 yılında yayınlanmıştır

Ayrıca Eğitim Enstitüleri için ders kitabı olarak hazırladığı Eğitim Sosyolojisi adlı eseri de Burak Yayınları tarafından 1993 yılında yayınlanmıştır.

II.BÖLÜM

SEYYİD AHMET ARVASI'NİN ESTETİK ve SAN'AT GÖRÜŞÜ

I.ESTETİK GÖRÜŞÜ

a.ESTETİK NEDİR?

“Estetik” kelimesi Grekçe “aisthesi” ya da “aisthanesthai” kelimesinden gelir. “Aisthesis” kelimesi duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi, “aisthanesthai” kelimesi de, duyu ile algılamak anlamına gelir.(21)

21 Tunalı İ. Estetik, İstanbul,1996 ,s.13; Yetkin, S. Kemal, Estetik, İstanbul,1947,s.7;Arseven,E, Sanat Ansiklopedisi, İstanbul 1983, c. 1 s. 530

Kelimenin bu manasından hareketle, Alexander G. Baumgarten(1714-1762)estetik'i "duyusal bilginin bilimidir" diye tarif eder. Alman filozofu Kant ise (1724-1804)" Salt Aklın Eleştirisi adlı kitabının bir bölümünü ayırdığı Transcendentale Aesthetik'te, estetik kelimesini duyusallık anlamında kullandığı halde, Yargı Gücünün Eleştirisi adlı eserinde "estetik" kelimesini, estetik bilimi veya estetik bilimi ile ilgili olan şeyler anlamında kullanmıştır."(22)

"Estetik, güzel nedir? Nesneleri güzel kılan özellikler nelerdir? Güzellik öznel midir, yoksa algılayan ve değerlendiren öznenin bir yargısı mıdır? Estetik standartlar var mıdır? Güzeli ile iyi ve doğru arasındaki ilişki nedir?" gibi sorulara cevap arar.(23)

Estetik kelimesini ilk defa A.G.Baumgarten, 1750 yılında yazdığı "Aesthetika" adlı kitabında kullanmıştır. Ancak estetik, ilmî olmamakla beraber, konu olarak çok eskilere dayanmaktadır. İlk ve Ortaçağ'da pekçok filozof estetik'in konularından bahsetmiş ve bu konuda fikirleri ileri sürmüşlerdir.(24) Konunun daha iyi anlaşılması açısından ilköğretim ve Türk-İslam düşünürlerinde nasıl algılandığını kısaca anlatmakta fayda vardır.

Felsefe tarihinde güzel'den bahseden ilk filozof Platon'dur. Platon'un güzel ve güzellik anlayışı, belli zaman aralıkları içinde değişimlere uğramıştır. Onun üç ayrı güzellik anlayışı vardır. Gençlik döneminde, idea fikrine uygun olarak güzellik ideasından bahseder. Buna göre bütün güzel şeyler, güzelliklerini ortak bir kaynaktan alırlar. Bu kaynak ise güzellik ideasıdır. Bu güzellik mutlak bir güzelliştir ve bütün güzel şeylerin üstündedir.(25) "Ona ulaşmak için dünya gerçeklerinin üstüne çıkmak gerekir. İster kendi kendine, ister bir kılavuzla insan bu dünyanın güzelliklerden başlayarak basamak basamak yüce güzelliğe ulaşır. İşte o an için, insan, hayatı yaşamaya değer bulur." (26) Platon ikinci güzellik

22 Tunali. İ. , a.g.e , s.13

23 Arslan A. Felsefeye Giriş, Ankara,1986,s.200

24 Yetkin S. Kemal, a.g.e, s.7

25 Tımuçin A. Düşünce Tarihi, İstanbul,s.140

26 . Yakut İ, Mevlana'da Estetik, Konya,1987,s.2

anlayışında, güzeli aşkla bağlantısı içinde ele alır. Ona göre aşk, güzel şeylerle ilgilidir, güzel şeylere yönelir. İnsanlar mutlu iseler güzel ve iyi şeyleri elde ettikleri için mutludurlar.(27)

Platon'un üçüncü güzellik anlayışı ise, onun yaşlılık dönemlerine rastlar. Bu anlayışı, onun Pythagorascılığın etkisi altında kaldığı dönem mahsustur. Bu anlayışa göre güzel, orantıdan ibarettir. Ona göre geometrik şekiller mutlak güzelliklerdir.(28)

Platon'un öğrencisi Aristoteles(M.Ö.384-322), hocasının bu güzellik anlayışına karşı çıkmış ve güzeli metafizik dünyada değil, fizikî dünyada aramak gerektiğini söylemiştir. Aristoteles'e göre Platon'un eşyadan ayrı bir idea'lar alemi tasavvur etmiş olması onun en büyük hatasıdır. Şayet idea'lar eşyanın özü ise, eşyadan ayrı olarak nasıl düşünülebilir? Eşya form olarak var olduğuna göre, idea onun içindedir. Bu noktadan hareket eden Aristoteles, eşyanın objektif varlığa sahip olduğu sonucuna varır. Eşyada düşüncenin ayırdığı, fakat birbirinden ayrı olmayan teşkil edici bazı unsurlar vardır. Bu unsurların en önemlisi, "mahiyet" yani "ruh" diyebileceğimiz idea'dır. Madde ise, idea'nın zorunlu desteğidir. Nasıl ki, güzellik kavramından bahsedebilmek için güzellik idea'sının bulunması gerekiyorsa, bunun gibi, nesnelerin güzelliğinden bahsedebilmek için de güzel nesnelerin var olması gerekir.(29)

Aristoteles, estetiğini kurarken, Platon gibi transcendant bir güzellik idea'sından değil, objelerden ve tek tek sanat eserlerinden hareket etmektedir.(30) Ona göre güzelliğin üç alameti vardır: Bunlar, "düzen, simetri ve orantı, belli sınırdır. Bu üç şart, hem tabiatta hem toplumda bulunur. Tabiatta bulunan herşey düzenli olarak yaratılmıştır. Toplumun düzeni de kanundur.(31) Böylece Aristoteles, güzelliği metafizik alemde değil, yaşadığımız ortama yani fiziki alem içinde ele alınmıştır.

27 Tımuçin A. a.g.e, s.142

28 Tunalı İ, Grek Estetiği, İstanbul,1996,s.26

29 Ayvazoğlu Beşir, İslam Estetiği ve İnsan, İstanbul,1989,s.26; Weber, A. Felsefe Tarihi, İstanbul,1993,s.70-72

30 Ayvazoğlu, Beşir, a.g.e, s.26,

3131 ekin S. K, Estetik, İstanbul,1947,s.68

Yine İslâm dünyasında, özellikle meşşai felsefesi üzerinde Sudur nazariyesi ile büyük etkilere sahip olan Plotinus(204-270) güzelliği, kendi özünden dolayı güzel olan ve başkası sayesinde güzel olan diyerek ikiye ayırmıştır.(32) Ona göre bazı şeyler kendi özlerinden dolayı güzel değildir. Onlar güzelliklerden pay aldıkları için güzel kabul edilirler. Bedenlerimiz bu türden bir güzelliğe sahiptir. Bazı şeyler ise, kendi özünden dolayı güzeldirler. Erdemin, özü gereğince güzel olması gibi.(33)

Ortaçağ'da ise Augustinus (354-430) güzelliği birşeyin parçaları arasındaki uyumda arar.Ona göre en büyük uyum birliktir.Bu birlik ise sadece Tanrı'dadır.Tanrı haricindeki diğer varlıklar birliklerini ondan alırlar.(34) Aquinalı Thomas (1225-1274) da güzelliği tamlık,mükemmellik ve uygun oranda aramıştır.(35) İlk ve Ortaçağ boyunca doğadaki güzellik anlayışı XVII ve XVIII.yy'dan itibaren yerini,sanattaki güzelliğe bırakmıştır.Bu anlayışa sahip olan filozoflardan Kant (1724-1804)'a göre bizim dışımızda güzel diye vasıflanan bir gerçeklik yoktur.San'at eserine güzel sıfatını veren biziz.Yine ona göre güzel olan şey,çıkar gözetmeden , her insanın hoşuna gitmesi gerekir.(36)

İslam düşüncesinde güzel kavramı "hüsn" ve "kubuh" kavramları ile ifade edilir.İslamın ilk devirlerinden itibaren bu iki kavram sürekli tartışılmış ve pekçok mezheb bu konuda düşünceler ortaya koymuştur. Bu mezheplerden Mutezile,eşyanın güzel veya çirkinliğinin sadece akılla bilinebileceğini ,bunun için vahye ihtiyaç olmadığı görüşündedir.(37)Ömrünün büyük bir kısmını Mutezile mezhebi içinde geçiren ve daha sonra bu mezhebi terkederek kendi ismi ile anılan itikadi mezhebin ilk numunesi olan görüşleri ortaya koyan Eşari de,aklı tamamen ortadan kaldırarak,eşyanın güzel veya çirkin olmasının ancak vahiyle bilineceğini ileri sürmüştür.Eşari ile aynı zaman dilimi içinde yaşamış olan

32 Tunalı İ. Grek Estetiği,,İstanbul,1996,s.40

33 Tunalı İ. Estetik, İstanbul,1996,s.145

34 Dinçer K,Felsefe,Eskişehir,1993,s.90;Cevizci A,Felsefe-II,Ankara,1994,s.176

35 Cevizci A,a.g.e,s.176

36 Dinçer K,a.g.e,s.90-91;Cevizci A,a.g.e,s.177

37 .Taftazani,Kelam İlim ve İslam Akaidi,(Çev:Süleyman Uludağ),İstanbul,1982,s.13

Maturidi ise, bu iki mezhebin uç noktalarını atarak orta bir yol izlemiştir. Ona göre eşyanın güzel veya çirkin olması akılla bilinebilir ancak, özellikle dini konularda vahye ihtiyacı vardır. (38)

Türk-İslam düşünürlerinden Farabi (870-950) de varlıkları kendi özünden ve cevherinden dolayı güzel olan ve kendi özünden dolayı değil de sahip oldukları renk, biçim ve durumlarından dolayı güzel olan şeklinde iki kısma ayırır. Bunlardan kendi özünden dolayı güzel olan varlık sadece Tanrıdır. (39)

Yine Meşşai Filozoflarından İbni Sina (980-1027)'da, "...güzelliği "kemal"de, duyulur nesnelerin kemalini de "tenasüb ve ölçü"de aramıştır." (40)

İslam düşünürlerinden Gazzali (1058-1111) de "... güzelliği "mutlak" ve "izafî" olarak ikiye ayırarak meşşai filozofları gibi düşünmüştür." (41) Ünlü eseri İhya'da güzellikle ilgili "...her şeyin güzelliği, kendisinde bulunması mümkün ve kemaline layık olan şeylerin kendisinde bulunması demektir. Kendisinde bulunması mümkün olan bütün kemalatı kendisinde topladığı vakit, güzelliğin zirvesine ulaşmış demektir. Şayet bir kısmı bulunursa, bulunduğu nispette güzeldir..." (42) der. Yine ona göre her varlığın güzelliği kendisi için geçerlidir. O bu konuda şunları söyler: "... Her şeyin güzelliği, kendisine layık olan kemalindendir. Mesela at'ı güzelleştiren, insanı güzelleştirmez... Herkesin kendine has bir güzelliği vardır." (43)

Mutasavvuflara göre mutlak güzel Allah'dır. Diğer varlıkların güzelliği ise, bu ilahi güzelliğin yansımasından ibarettir. Yine onlar güzelliği sevgiyle beraber düşünürler. Mevlana (öl, 1273)'da güzelliğin fitri olduğu görüşündedir. Ona göre insan fıtraten güzeli arar. Gerek insan ve gerekse içinde yaşadığımız dünyanın güzellikleri Hakk'ın güzelliğinden kaynaklanır. (44)

38. Taftazani, a.g.e, s. 204-210

39. Yakıt İ. Mevianada Estetik, Konya, 1997, s. 4-6

40. Yakıt İ. Mevianada Estetik, Konya, 1997, s. 5

41. Yakıt İ. Mevianada Estetik, Konya 1997, s. 5

42. Gazzali, İhyau ulumi'd-din, (Çev: Ahmet Serdaroglu) İstanbul, 1975, c. 4, s. 542

43. Gazzali, a.g.e, c: 4, s. 542

44. Yakıt İ. Meviana'da Estetik, Konya, 1997, s. 8

Estetiğin tarifini yaparken,onun duyusal bilgi olarak da tarif edildiğini belirtmiştik. Duyusal bilgi, zihnî bilginin aksine açık ve seçik değil, bulanıktır. Duyusal bilginin konusu da güzelliştir.(45) İşte S. Ahmet Arvasi'de, "estetiğin konusu, tek kelime ile güzellik'tir."İnsanoğlu yaşadığı alemde, yalnız "doğruyu" ve "iyiyi" değil, "güzeli" de arar. Bu sebepten estetiğin gerçek konusu "güzellik" ve "çirkinlik"tir"(46) demektedir.

Arvasi, ilimlerin üç kategoride incelendiğini belirtir ve bunları şu şekilde sıralar:

- 1)Pozitif İlimler (Kanun Koyucu İlimler)
- 2)Deskriptif İlimler (Tasviri İlimler)
- 3)Normatif İlimler (Kaide Koyucu İlimler)(47)

Günümüzde müstakil bir ilim sayılan estetiğin, normatif ilimler arasında yer aldığını belirten Arvasi, estetiğin, insanoğlunun ortaya koyduğu eserleri inceleyerek kaide koymaya çalıştığını , güzellik mefhumu konusunda ulaştığı alemşumul normları keşfetmek istediğini belirtir.(48)

Günümüzde estetiğin bir ilim olarak görülmesine karşı, Arvasi, onun henüz tam bir ilim olma yolunda felsefeye çok muhtaç olduğunu belirtir. Bu ihtiyacın estetiğin sahasının geniş olması, insanların subjektif dünyaları ile ilgili olmasından ve bu sahadaki beşeri tecrûbenin azlığından kaynaklandığını belirtir.(49)

Estetiğin felsefeye olan ihtiyacını, genç bir ilim olmasından kaynaklandığı görüşünü reddeden Arvasi, bu konuda Farabi (874-950)'den örnek verir. Farabi'nin Miladi X. yy.da yaşamış olmasına rağmen "İlimlerin Sayımı" adlı eserinde bugünkü Persfektif problemini "ilm-i menazir" ve musiki olarak incelediğini belirtir.(50)

45 Tunalı, İ. Estetik, İstanbul,1996,s.14

46 Arvasi, S. Ahmet, Diyalektikimiz ve Estetiğimiz, İstanbul(Tarihsiz),s.107

47 Arvasi, S. Ahmet, a.g.e. s.104

48 Arvasi, S. Ahmet, a.g.e. s.104

49 Arvasi, S. Ahmet, a.g.e. s.106

50 Arvasi, S. Ahmet, a.g.e. s.106

Farabi, menazir ilminin matematikten ayrıldığı noktaları şöyle açıklar: "Hendesede, herhangi bir şekil, duruş, tertip ve başka bakımdan belli bir halde bulunması lazım gelirken, çoğu zaman kendilerine bakıldığı vakit, bunun aksi halde bulunurlar... Gerçekte bulunduğundan başka görünen şeyler ile gerçekte olduğu gibi göze görünenler, bu ilim sayesinde birbirinden ayrılır. Bu ilim, bütün bunların sebeplerini, neden dolayı öyle olduklarını, kesin deliller ile gösterir.(51)

Musiki ilmini, "melodilerin (lahn) çeşitlerini, neden, ne için ve nasıl terkip edildiklerini, daha tesirli ve dokunaklı olmaları için hangi hallerde bulunmaları icap ettiğini bilmeye yarar,"(52) diye tarif ederek beş büyük bölüme ayırır.(53)

Özetle diyebiliriz ki,estetik ilmi, isim olarak mevcut olmayabilir ancak, konu olarak diğer ilimler arasında hep mevcuttu.İsim olarak ise XVIII.yy da Baumgarten tarafından kullanılmış olması, estetiğin bu filozof tarafından kurulmuş olduğunu kanıtlamaya yeter delil değildir .

b.ESTETİK TAVIR

"Bilgi, suje ile obje arasında bir ilişkidir."(54) Bu bilgi sayesinde "İnsan bilinç sahibi bir varlık olarak, kendisinin dışında bulunan nesneleri kavradığı gibi, kendi varlığını iç gözlemle kendi bilincini de kavrar. Bu kavramaya bilme adı verilir. Bilme olayında bu algılayan, kavrayan bilinç varlığına, ben'e "sujе" dendiği gibi, algılanan, kavranan varlığa da "obje" denir...

51 Farabi, İhsa'ül-ülüm, İstanbul,1989,s.97-98

52 Farabi, a.g.e. s.104

53 Bkz. Farabi, a.g.e. s.97-101, 104-106

54 Yakut, İ. İhvan-ı Safa'da Bilgi Problemi, İstanbul,1992,s.17

Estetik etkinlik de bilme etkinliğine benzer. Bir yanda, güzel dediğimiz bir varlık, örneğin bir doğa parçası, bir sanat yapıtı, kısaca estetik varlık, estetik obje vardır, öbür yanda, bu estetik varlıkla estetik ilgi içinde bulunan, onu estetik olarak algılayan, ondan hoşlanan ya da estetik haz duyan bir suje vardır. Bir estetik obje ile böyle bir ilgi içinde bulunan suje, artık bir yalın bilgi sujesi olmaktan çıkar, bir estetik suje olur. Buna göre estetik suje, bir estetik objeyi algılayan onu kavrayan ve ondan estetik olarak hoşlanan, ondan estetik haz duyan bilinç varlığı "ben" anlamına gelir. Böyle bir estetik suje, bir estetik objeyi kavrarırken, ondan haz duyarken bu estetik obje karşısında, tavır almış olur.(55) İşte bu alınan tavra estetik tavır denir. Estetik tavır, insanların hayatları boyunca aldıkları eğitime, yaptıkları çalışmaya bağlı olarak yavaş yavaş gelişir ve her insanda aynı düzeyde değildir.

Estetik tavrın bazı özellikleri vardır. Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

1)Estetik tavır, genellikle pratik tavrın zıddıdır. Pratik tavırdan kasıt ise, herhangi bir nesnenin bize sağlayacağı fayda ile ilgili tavidir. Deniz kıyısını sadece otel inşa etmek için seyreden birinin tavrı, ekonomik tavidir. Yani pratik tavır. Ama sadece güzelliği müşahade etmek için seyretmek estetik tavidir.

2)Estetik tavır, bilgi alıcı veya bilgi verici değildir. Bir sanat tarihçisinin bir caminin hangi yılında, kaç paraya, hangi malzeme ile yapıldığını araştırması estetik bir tavır değildir. Bu, cami ile ilgili bilgisini artırır.

3)Estetik nesnenin, öznenin kişisel hayatı ile ilgili içine sokulmamasıdır. Seyrettiği bir filmin başkahramanı ile kendini özdeşiren ve kötü karakterdeki şahsı ortadan kaldırmak için sahneye ateş eden birinin tavrı estetik değildir.(56)

S.Ahmet Arvasi, estetiğin konusunu tayinde anlaşmanın kolay olduğunu, ancak güzelin ve güzelliğin tarifinde anlaşmanın zor olduğunu, "güzel nedir, güzellik nedir? ve güzel olana nasıl ulaşılır?" konusunda ise farklı tavırların

55 Tunali, İ. Estetik, İstanbul, 1996, s.23

56 Arslan, A. Felsefeye Giriş, Ankara, 1996, s.202-203

bulunduğunu belirterek şöyle der. "Belki bir "pragmatist" için güzel olan faydalı olandır" da, bir "spiritualist"-mesela H.Bergson- için güzel olan, "hayatın menfaat perdesinden sıyrılarak olduğu gibi görünmesidir." Yine, belki bir "individüalist" için "ferdin cemiyetin esaretine isyanı" demektir de bir "sosyalist" için bu "sanatkârların cemiyetin dert ve meseleleri ile bütünleşmesi" olarak düşünülebilir.(57)

Arvasi, güzellik karşısında İslam sanatkarının tavrını da: "Güzelliği, "müteal" (aşkın) ve "mutlak" bir kıymet sayan bir İslam sanatkarı içinde o, Allah'ın "Cemal" sıfatının lif lif, hücre hücre tabiatın ve kâinatın her noktasına işlenmiş bir "nakış"tır, "ses"tir, "ahenk"tir, "figür"dür, "hareket"tir ve insanoğlu da bu "mesajları" ve "ayetleri" sezmeye, duymaya, yaşamaya ve yakalamaya memur kabiliyetli bir muhataptır."(58) şeklinde açıklar.

Estetik, subjektif bir değer mi, yoksa objektif bir değer mi ifade eder? sorusuna, estetik heyecanın, insan dışında hiçbir canlının ulaşamamakta ve sanatkâr karakterine ulaşmasının mümkün olmadığını belirterek, bunun estetik heyecanın subjektifliği ile alakalı olduğunu belirtir ve Charles Lalo'nun Estetik adlı kitabından şu örneği aktarır: "Güneşin batması, bir köylünün aklına, hiç estetik olmayan akşam yemeği düşüncesini getirdiği halde, bir fizikçinin zihninde de aslında ne güzel, ne de çirkin olan yalnız doğru veya yanlış olması muhtemel tayf tahlili fikrini uyandırır. Güneş'in ancak düşüncenin iç vaziyetinde, ona sanatkâr gözü ile bakan için güzeldir. Şu halde estetik, ruhiyatın bir bölümünden başka bir şey değildir."(59) Böylece o estetik değerın insanların iç dünyaları ile alakalı olduğunu açıklar. Yine İslam sanatkarının, "güzel" objektif midir, yoksa subjektif midir? tartışmasının üstünde durduğunu belirten Arvasi, İslam sanatkârının, tabiatta, kainatta ve insanda "Allah'ın cemal sıfatı"nı arayarak yol aldığını söyler.(60)

57 Arvasi, S.A. a.g.e.s.107

58 Arvasi, S.A. Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, İstanbul . s.107

59 Arvasi, S. A. a.g.e.s.108-109

60 Arvasi, S. A, a.g.e. s.109

c. PSİKOLOJİ ve ESTETİK

“Psikoloji iç hayatın bilimidir. Estetik zevk, güzellik aşkı, bir sanat eseri yaratmak, istek ve iradeli birer ruhî haldir. Yani bütün ruhî olaylarda olduğu gibi, bilinçle bilinen birer olgudur.”(61) İşte bu tarafı ile “Estetik”, psikolojinin bir kısmı sayılabilir. Nasıl ki, mantık doğruya, ahlak da hayra ait olayları psikoloji’den ayırıp, ayrıca inceliyorsa, estetik de, iç hayatın güzelliğe ait bütün olgularını, yakından incelemek için psikolojiden ayrılır.”(62) Ancak burada şöyle bir soru gelebilir; estetik, eseri meydana getiren sanatçının psikolojisi ile mi ilgilenmelidir, yoksa eseri seyreden seyircinin psikolojisi ile mi ilgilenmelidir?

Bu konuyu Arvasi, sanatçının psikolojisi açısından ele alır ve şunları söyler: “Bir sanat eserine bakarak san’atkârın şahsiyeti, zekası, mizacı, özelemleri, inançları, dünya görüşü ve kompleksleri hakkında malumat edinebiliriz. Zaten psikanalistlere göre, san’at, bir bakıma bir projeksiyon (kendi iç dünyasını dışa yansıtır) hadisesidir.”(63) Yine sanatçının psikolojisinin önemini vurgulamak amacıyla, L. Tolstoy’dan şu alıntıyı yapar: “Meşhur romancı L. Tolstoy’a başarısının sırrını sorarlar; o da: “Ben romanlarımı yazarken, kalemimi sanki mürekkep şişesine batırmak yerine ruhumun karanlıklarına daldırır ve oradan aldığım parçaları kağıda geçiririm”(64) tarzında özetlenebilecek şekilde cevap verdiğini belirterek şöyle devam eder: “Gerçekten de bütün büyük san’at eserleri, böylece doğmuştur. Büyük san’atkârlar, herşeyden önce, kendilerini çok iyi tahlil etmesini bilen kişilerdir. Onlar bu konuda başarılı oldukları ve kendilerini samimiyetle ortaya koydukları oranda netice alırlar.”(65) Ayrıca san’atkâr istediği kadar cemiyetçi olduğunu iddia etsin, cemiyetin dertleriyle uğraştığını

61 Yetkin, S.K, Estetik, İstanbul,1996,s.12

62 Yetkin, S.K, a.g.e, s.12-13

63 Arvasi, S.A, a.g.e, s. 125

64 Arvasi, S.A, Diyaloglarımız ve Estetiklerimiz, İstanbul,s.125

65 Arvasi, S.A, a.g.e, s.126

ne kadar söylerse söylesin, san'atkarın eserlerinde şahsiyetinin buram buram tıttığını ve bu açıdan san'atın "sosyolojik" ve "psikolojik" cephesinin birbirinden ayrılamayacağını ifade eden Arvasi, şunları söyler: "Cemiyet hadiselerine bakış ve ondan etkilenme bile bir bakıma, bir şahsiyet ve mizaç meselesidir. Aynı hadiseler karşısında Voltaire'in karamsar ve alaycı bakış tarzı ile Leibniz'in iyimser ve romantik tutuşu ister istemez, farklı eserlerin doğmasına yol açar. Bunun gibi Fuzuli'nin şiirlerinde onun içe dönük (entroverte) ruhî yapısını görmemek mümkün değildir."(66)

Arvasi, tecrubî estetiğin değerlendirilmesinde, psikologların birtakım metodlar kullandığını belirterek, Henry E. Garrett'ten şu nakilleri yapar: "Tecrubî estetikte kullanılan temel iki metod vardır. Bunlardan birincisi derecelendirme (Order-of-Merit), ikincisi de ikili mukayese (Paired Comparisous) metodudur."(67) Derecelendirme metodunun, insanlardan ellerine verilen resimleri, seyrettikleri komik ve trajik sahneleri, dinledikleri müzik parçalarını, okudukları şiirleri, belli bir zaman içinde güzellik sırasına göre san'at eseri verilir ve "Hangisi daha güzel?" diye sorulur. Böylece tercihler bu metoda göre ortaya çıkarılır.(68) Burada şunu hemen belirtmek gerekir ki bu metodlarla, ancak ortalama insanın güzellik anlayışının ölçülebileceğini belirten Arvasi, "güzel gibi subjektif olan ve keyfiyet ifade eden bir değeri, objektif olarak, bu iki metodla değerlendirmenin yanlış olduğunu söyler." Ona göre; "ortalama insan, deha'ya yabancısıdır; hatta o, dehayı yadırgar, belki de uzun müddet reddeder. Ortalama insan, süslü püslü bir binayı, belki de Selimiye Camii'ne tercih edebilir; bir sokak adamının kahvehane duvarına yaptığı gözalıci resimleri, Albrecht Dürer'in veya Rembrandt'ın tablolarından daha çok beğenebilir... Biz üniversal bir güzel kavramının mevcudiyetine inanmakta ve bütün insanlarda "estetik heyecan" bulunduğunu elbette kabul etmekteyiz. Fakat, yine görmekteyiz ki, insanın "güzellik duygusu", yaşına, kültürüne, sosyal ve ekonomik çevresine,

66 Arvasi, S.A, a.g.e, s.126

67 Arvasi, S.A, a.g.e, s.110-111

68 Arvasi, S.A, a.g.e, s.112

aldığı eğitime, sahip olduğu dinî ve felsefî inançlara ve san'at telakkisine göre esaslı bir biçimde değişmektedir.(69)

O, bu metodların, ortalama insanın estetik değerlerinin ölçülmesi açısından faydalı olacağı kanaatindedir. Bu, estetiğin bir ilim olması açısından elbette önemlidir.(70)

d. SOSYOLOJİ ve ESTETİK

İnsan sosyal bir varlık olarak yaratılmıştır. Tek başına yaşaması mümkün değildir. Toplum olarak yaşamalarından doğan bazı kurumlar, örgütler, kurallar ve değer yargıları vardır. Bütün bu alanlara sosyal yaşama alanı adı verilir. İşte sosyoloji, bu sosyal yaşama alanını inceler.(71)

Sosyal yaşama alanı içindeki sosyal kurumlardan biri de sanat'tır.(72) "Dinsiz, dilsiz ve töresiz bir toplum olmadığı gibi, sanatsız bir toplum da yoktur. Bu dört unsur, zaman içinde gelişip şekillenerek "*millî*" bir hüviyet kazanır. En ilkel gibi gözüken toplumların bile mutlaka bir sanatı vardır...(73)

Sanat ile cemiyet arasındaki önemli bağlantılar sebebiyle, "güzel sanatlar sosyolojisi"nin kurulmasını olumlu bulduğunu belirten Arvasi, bir cemiyetin sosyal, ekonomik, kültürel ve politik yapısı ile işleyişinin onun sanatına da etki ettiğini belirtir ve şöyle devam eder: "...Cemiyetin medeniyet dünyasında ulaştığı seviye, ister istemez, onun sanatında da kendini hissettirir. Hem tarihten hem de günümüzde yapılagelen tespitlerden öğrendiğimize göre, cemiyet "ilkel" ise, orada doğan san'at eserleri de "ilkel"(primitif)'dir. İlkel

69 Arvasi, S.A, a.g.e, s.111-112

70 Arvasi, S.A, a.g.e, s.112

71 Yüksel M, Sosyoloji 1, s.10, Ankara, Tarihiziz

72 Yüksel M, a.g.e, s.16

73 Çam N, İslam'da Sanat, Parlamento Dergisi, s.89, Ankara, Kasım, 1996

san'atla güçlü "pastoral" unsurlara ve beşeri heyecanlara rağmen, tecrübe ve müşahede yetersizliğinden kaynaklanan çocuksu bir üslup ve eda vardır. Böyle bir cemiyette mimari de, musiki de, resim de, heykeltraşlık da, danslar da henüz kaba ölçüler içinde ifade edilmektedir."(74)

Kültür ve medeniyet seviyesi yüksek olan cemiyetlerde güzel san'atların her dalında, ilkel toplumlara göre, canlılık, hareketlilik, bereket ve yücelme görüldüğünü belirten Arvasi, ilkel cemiyetlerde dehaların doğmasına imkan hazırlanmadığını ancak ileri cemiyetlerin dehaların doğmasına imkan tanıdığını belirtir. Tarihten öğrendiğimize göre, adeta cemiyetlerin "deha doğurma" dönemleri vardır. Cemiyet bu dönemi idrak etti mi, dahiler, peşpeşe sökün etmeye başlarlar. Müslüman-Türk tarihinde de böyle dönemler vardır. Bilfarz, Selçuklu'nun dehası miladi XI. ve XIII. asırlarda parlar; peşpeşe büyük kumandanlar, siyaset adamları, ilim ve fikir adamları, büyük hamlelerle, zaferlerle ve eserlerle ortaya çıkarlar... Osmanlı döneminde bilhassa XV. ve XVI. asırlar, adeta, her sahada deha yetiştirme çağıdır.(75) Aynı durumun diğer milletler için de geçerli olduğunu belirten Arvasi, Fransız dehasının XVIII. asırdan, Alman dehasının XIX. asırdan sonra parlamaya başladığını, İtalyan dehasının XV. ve XVI. asırlarda, Yunan dehasının ise hiçbir zaman milattan önceki V. asır seviyesine kadar ulaşamamıştır. Arap dehası ise İslam'la parlamış ve X. asra kadar ayakta durabilmiştir.(76)

Günümüz İslam dünyasında ise, dehanın adeta söndüğünü, büyük bir çöküntü içinde olduğunu belirten Arvasi, bunun sebebinin ise, müslümanların kimliklerini kaybetmelerinden, yabancı kültürlerle ve medeniyetlere özentiden kaynaklandığını söyler. "İslam dünyasında, şimdi "güzel sanatlar" Batılıların "L'art deca dence" (Çöküntü veya inhitat sanatı) dedikleri seviyeyi temsil etmektedir. Kendi klasiklerinden habersiz, kendi kültür ve medeniyetine, "yabancı düşmüş" nesiller, mimari, musiki, resim, heykel, dans ve estetik adına çirkin bir taklit dalgası içinde çırpınıp

74 Arvasi, S.A, Diyalogümüz ve Estetiğimiz, s.122, İstanbul, Tarihsiz

75 Arvasi, S.A, a.g.e, s.123

76 Arvasi, S.A, a.g.e, s.124

durmaktadır. Kendi san'atından ve zevkinden utanan ve derin bir eksiklik duygusu içinde başkalarını taklide yönelen nesillerden elbette bir deha beklenemezdi.”(77)

Aynı durumu Nusret am: “Milletlerin siyasi kaos dönemlerinde milli sanatlarının, hatta estetik seviyelerinin de çok az istisnalar olmakla birlikte zayıf olduğu sosyolojik bir hakikat gibi gözükmektedir.”(78) şeklinde ifade ederek bu görüşlere katılır.

77 Arvası, S.A, a.g.e, s.124

78 am N, İslam'da Sanat, Parlamentoerler Dergisi, Ankara, Kasım,1996,s.8-9

II.SAN'AT GÖRÜŞÜ

II. a.SAN'AT NEDİR ?

Arapça bir kelime olan san'at "sana'a" kelimesinden türemiştir.(79) İngilizce "art" , Latince "ars" kelimelerinin karşılığıdır. "Belli bir yetkinliğe eriştirilmiş olma" , "birşeyi kendi iç yasalarana göre özgürce biçimlendirme yeteneği"(80) veya,"İnsanların,gördükleri,işittikleri,his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri,insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak tarzda ifade etmesi"(81) şeklinde tarif edilir.

Başlıca sanat dallarını, mimarlık, resim, plastik sanatlar, musiki, söz-yazı sanatı, tiyatro ve dans (82) şeklinde sıralamak mümkündür Ancak "...Bir

79 Çam N, İslam'da Sanat, a.g.d, s.8

80 Akarsu B, "Sanat "Mas,Felsefi Terimler Sözlüğü,İstanbul,(Tarihsiz),s.155

81 Çam,N,İslamda Sanat Sanatta İslam,Ankara,1997,s.2

82 Akarsu B, a.g.e, s.155

çalışmanın sanat eseri olabilmesi için, "insan elinden çıkmış olması, güzel olması ve orijinal olması" gibi şartlara haiz olması gerekmektedir. Bu sebeple, insan elinden çıkmayan nefis bir dağ manzarası, şelale, peribacaları v.s. güzel olmakla birlikte sanat eseri sayılmazlar. Çünkü insan elinin mahsulü değildir. Yine aynı şekilde, bir insan tarafından yapılmış olsa bile, insanda estetik hayranlık uyandırmayan basit bir masa, rahle, veya tabak da sanat eseri sayılmaz. Ancak, bunlar, işinin ustası kimseler tarafından çok ince bir şekilde yapıp tezyin edilirse, daha doğrusu görenlerde güzellik etkisi uyandırırorsa, o zaman sanat eseri sıfatı kazanırlar."(83)

Sanat felsefesi ise, "özel olarak, sanat eserleri ile ilgili olarak ortaya çıkan kavramların analizi ve problemlerin çözümü ile meşgul olan felsefe disiplini." "San'at nedir? San'atsal ifade nedir? San'at eserlerinin herhangi bir doğruyu içermesi söz konusu mudur?, San'at eserleri ne anlama gelir? Genel olarak san'atın tanımı yapılabilir mi?, Bir san'at eserini başarılı kılan özellikler nelerdir? San'atçı neyi iletir? San'atlar nasıl sınıflandırılabilir?" gibi sorulara cevap arar.(84)

Sanat felsefesi ile estetik arasındaki fark ise, estetiğin alanı sanat felsefesinin alanından daha geniş olmasıdır. Estetik doğadaki güzeli de kapsar. Bu anlamda sanat felsefesi, estetiğin bir bölümüdür. Sanat felsefesi ise, sadece sanattaki güzelliği ele alır. Estetikte, bu güzelliğin yanısıra, duyular da yer alır.(85)

Konunun daha iyi anlaşılması için antik çağdan itibaren günümüze kadar bazı sanat anlayışları üzerinde durmakta fayda vardır.

Yansıma da diyebileceğimiz Mimesis, kelime olarak taklit,benzetme anlamlarına gelmektedir.Esas anlamı itibariyle, sanatçının, varolduğumuz dünya ve içinde bulunan nesneleri, elinden geldiğince, aslına sadık kalarak yansıması gerektiğine inanılan teoriye verilen isimdir.(86) Bu teoriye göre,sanatçı, gördüğü nesneleri mümkün olduğunca eserine aynen

83 Çam N, a.g.e, s.2

84 Arslan A, Felsefeye Giriş, Ankara,1996,s.201

85 Akarsu B, "Estetik"Mad.a.g.e, s.72

86 Kaplan Y.Batı Sanatlarının Temel Dinamiği:Mimesis,İlim Sanat Dergisi ,İstanbul1986,s.99

yansıtması gerekir.Bu anlayış Rönesans sanatçıları tarafından öylesine benimsenmişti ki;Leonardo da Vinçi'nin defterinde şu ifadeler kayıtlı idi."Yaptığınız resmin konu olarak aldığınız objelere tam benzeyip benzemediğini anlamak istiyorsanız,bir ayna alın ve bu objelerin aynadaki görüntüsü ile yaptığınız resimle karşılaştırın."Oysa Platon bu anlayışla yüzyıllar önce aynanın da aynı şeyi yapabildiğini söyliyerek alay ediyordu.(87)Çünkü ona göre dünyada bulunan nesnelerin aynısını yapmak iyi bir sanat değildi.Sanatçının esas taklit etmesi gereken şey,güzellik ideası olmalıdır.Sanatçı bu ideaya yaklaştığı oranda değer kazanır. Yine Platon'a göre sanat taklidin taklididir.Aristoteles ise,sanat eserlerinin ikinci elden taklitleri fikrine karşı çıkar.Daha önce de bahsettiğimiz gibi,o,Platon'un ideeler fikrine karşıdır ve bu fikrinden dolayı da hocasını tenkit etmiş,eşyadan ayrı bir idee'nin var olamayacağını söylemiştir.Aristoteles bu fikrini sanata da uygulayarak,sanat eserlerinin ikinci elden taklitleri olmadığını,onların orijinal nesnelerin taklitleri olduğunu söyler. Rönesans döneminde taklidin boyutlarını yukarıda bahsetmiştik.Rönesnstan sonra da özellikle XIX. ve XX.yy. da Marksist felsefe içinde,toplum gerçeklerinin yansıtılması şeklinde ortaya çıkmıştır.(88)

Sanatı,taklit olarak değil de orijinal bir çalışma ve yaratma olarak gören anlayışa göre ise,mükemmellik fikrinden hareket edilir.Buna göre tabiattaki nesnelerde tek başlarına mükemmellik bulunmaz.Mükemmelliği sanatçı kendi gözlemleri ile oluşturur.Yaratmayı taklitten ayıran en önemli fark da buradadır.Taklitte sanatçı ihmal edilirken,yaratmada sanatçının duygu ve düşünceleri ön planda tutulmuştur.Yapılan esere sanatçının gözlemleri yansıdığı için, o eserin aynısının yapılması artık mümkün değildir.Çünkü tabiattaki nesnelerden aynı duyguları ikinci defa elde etmek mümkün değildir.İşte yaratma denilen şey de budur.(89)

87 Kaplan Y,a.g.m.s:102 ;Cevizci A,Felsefe 1-2,Ankara,s.171-172

88 Kaplan Y,a.g.m.s:102-103

89 Turgut ,İ, Sanat Felsefesi,İzmir 1993,s.43

Bu görüşün en önemli temsilcisi Benedetto Croce (1866-1952) dur. Ona göre yaratmada duygu ve sezgi ön plandadır. Bunu ifade etmek de dille olur. Bundan dolayı Croce, estetik ve san'atı dil felsefesi olarak yorumlar. (90)

San'atla ilgili görüşlerden birisi de, san'atı bir oyun olarak değerlendiren görüştür. Buna göre san'atla oyun arasında ortak noktalar vardır. San'at, tıpkı oyun gibi herhangi bir fayda amacı gütmeyen bir uğraşıdır. Hem oyun hem san'at, insanı gündelik sıkıntı ve problemlerinden uzaklaştırır ve özgür bir insan haline getirir. İşte bu açıdan bakıldığında insan ancak san'at aracılığıyla tam bir insan olur ve her türlü baskıdan kurtulur. Bu görüşün en önemli temsilciliğini Schiller (1758-1865) yapmıştır. (91)

Sanatla ilgili bu görüşleri aktardıktan sonra, şimdi de sanatı ve sanatçıyı etkileyen diğer unsurlar üzerinde duralım.

b. SAN'AT ve DİN

Allah'ın insanlara elçileri vasıtasıyla gönderdiği emir ve yasaklara "din" denir.(92) "Din sadece Allah ile kul arasındaki münasebetlerden ibaret değildir. Bu, dinin sadece bir boyutudur... Çünkü dinin alanı hayatın her noktasına kadar uzanır... Bütün medeniyetlerin temelinde din duygusu bulunduğu gibi, yol kenarına yapılan bir çeşmenin temelinde de din vardır. İslam ülkelerinde, özellikle Osmanlılar'ın hakim olduğu memleketlerdeki vakıflar ve sanat eserleri, dinin Müslüman ruhuna verdiği güzelliğin kalıcı eserleridir."(93)

Dini, sosyal hayatın temel müessesesi olarak kabul eden sosyologlar bulunduğunu belirten Arvasi, onlara göre sosyal değerler dinin bağrında doğmuş, gelişmiş ve ondan ayrılmış olduğu fikri, belki çeşitli açılardan tenkid

90 Cevizci ,A, Felsefe 1-2, Ankara 1994,s.172; Turgut İ, a.g.e, s:44

91 Arslan, A, Felsefeye Giriş, Ankara 1996,s.216-217; Cevizci, A, a.g.e, s:173 ; Turgut ,İ, a.g.e, s:52-53

92 Sofuoğlu, C, İslam Dini Esasları, İzmir,1996,s.15

93 Sofuoğlu, C. a.g.e, s.23

edilebileceğini, ancak bu fikrin estetik açısından ele alındığında doğru olduğunu söyler.(94)

“Gerçekten de “en güzel sanat eserleri” dinin bağrından fışkırmıştır. Bu hüküm, hem Batı hem bizim ve hem de bütün kültür ve medeniyet dünyası için geçerlidir. Bu durumu, bütün cemiyetlerde müşahade etmek mümkündür.”(95) Aynı gerçeği Tolstoy’da şöyle dile getirir:“Dinsel etkinliklerin sanata dönüşmesi, tek gerçek olan dini doruklaştırır ve böylece din özel bir anlam taşır. Aristo, Sokrates, Platon sanatı böyle ele almışlar ve unutulmamışlardır. Günümüzde sanatı tam anlamıyla kavrayan toplum ise, Muhammed’e inananlardır. Platon gibi insanlık öğretmenleri, sanatı, Hristiyanlık ve Muhammed’e sıkı sıkıya bağlı olanların ele aldığı gibi, ciddi bir yaklaşımla ele almış ve başarılı olmuşlardır.”(96)“Ancak Muhammedi görüş sanata ne kadar değer verirse versin, Müslümanların bir kısmı sanatı ne kadar yüceltirse yüceltsin, büyük bir kitle de sanata gerekli önemi vermemektedir.Pek çok düşünürün İslam adına yaptıkları hata, yalnızca kendilerine faydalı sanatı ele alıp, diğerlerini yasaklamalarıdır. Bu, faydadan çok, zarar getirmektedir. Böyle bir tavır yerine, beğenmedikleri sanatı islah etmek yoluyla, güçlü propaganda silahlarına sahip olabilirler.”(97) ifadesiyle de müslümanların sanat konusudaki bu çifte standardını tenkit eder.

Arvasi, sanat tarihini gözden geçirdiğimiz zaman, en güzel mimari eserlerin, mabetlerin, en güzel şiir ve ilahilerin dinden doğduğunu, en güzel ve göz alıcı heykelleri putperestlerin yaptığını, en duygulu mozaiklerin, fresklerin ve gravürlerin dindar ellerden çıktığını belirterek “en içli melodilerin, dinî heyecanlardan güç aldığını görmek mümkündür” (98) diyerek dinin sanat üzerindeki etkisini ortaya koyar.Aynı etkiyi işaret etmek için Tolstoy da “Nasıl olmuş da, bütün baskı ve engellemelere rağmen, zevkten başka bir şey vermediği iddia edilen san’at bugüne kadar gelmiştir?” şeklindeki soruyu cevaplarken,bunun dinî gerçeklerde aranması gerektiğini

94 Arvasi ,S. A, Diyaliktiğimiz ve Estetiğimiz, İstanbul,s.140

95 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.140

96 Tolstoy ,L. N, Sanat Nedir?, İstanbul,1996,s.96

97 Tolstoy,L. N, a.g.e, s.96-97

98 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.141

söyler. Ona göre, iyi ve kötünün ayrıldığı yerde sanatın önemi ortaya çıkmaktadır.(99) Yine Arvasi'ye göre, san'at, din ile ne kadar uyum içinde olursa, o kadar kalıcı ve uzun ömürlü olmaktadır. Ona göre Rönesans; Batı dünyasında bulunan ve hiçbir zaman putperestlikten kurtulamayan, Eski Yunan'da mevcut olan ruhun uzun aradan sonra ortaya çıkışıdır. Rönesansla sadece Zeus'un, Apollon'un ve Afrodite'nin adı değişti. Baba-oğul ve Meryem şeklinde yeni mukaddes aileler kuruldu. Bu anlayış içindeki Batı san'atı, İslam san'atından ayrı bir karakterde gelişmiş oldu.(100) Yahudiliği ele aldığımızda ise, "eğer din ve Allah kavramını yakalayan san'atçılar kutsal kitaplarını isabetle yorumlayabilirse, buradan kaynaklanan san'at önemli bir değer taşıyacaktır. Ama konu gelir, "Siyon" idealine dayanırsa, onlar, ancak ahlaken felç olmuş eserler verebilecektir. Önemli olan nokta, özü yakalayabilmektir. Yahudilerin özü kavrayabildikleri en güzel san'at etkinlikleri, peygamber kıssalı şiirleridir."(101)

Arvasi'ye göre din, "Mutlak Hakikat"e yol ararken; güzel san'atlar, "Subjektif Hakikat"ten yola çıkmaktadır. Bununla birlikte, insanın subjektif dünyasından hem mutlak olana hem de objektif olana açılan kapılar vardır. San'atkâr kabiliyetine göre, her iki tarafa da yol bulabilir.(102)

Yine ona göre, putperest, estetik heyecanlarını objektif aleme yönlendirirken; Hristiyan alemi, romantik bir hava içinde objektif aleme insana yaklaştırmak eser vermeye çalışmıştır. İslam ise, san'atı "Allah'ı aramak" olarak tarif etmiştir.(103) İşte bu gerçeği Necip Fazıl Kısakürek (1907-1983) ;

Anladım işi, san'at Allah'ı aramakmış;

Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış...(104)

diyerek dile getirir.

99 Tolstoy ,L. N, a.g.e, s.97

100 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.142

101 Tolstoy ,L. N, a.g.e, s.98

102 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.144

103 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.144

104 Kısakürek N.F,Çile,İstanbul,1986,s.39

Özetle söylersek, insanların sahip oldukları dini inançları onların san'at anlayışlarını da etki etmekte ve meydana getirdikleri sanat eserlerinde de kendini açıkça göstermektedir.

c. GÜZEL SAN'ATLARIN EĞİTİMİ

İnsan bilgisinin yapısını ve geçerliliğini araştıran felsefenin bölümüne bilgi felsefesi veya teknik terimle ifade edecek olursak Epistemoloji denir. Bilginin felsefi bir problem olarak ele alınması daha çok Yeniçağ felsefesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İlkçağ filozofları daha çok varlık problemi üzerinde durarak onun hakikatini araştırma ve sorgulama yoluna gitmişlerdir. Bilgi felsefesinde başlıca şu problemler ele alınır ve incelenerek cevap bulmaya çalışılır. Bilgi mümkün müdür? Bilginin kaynağı nedir? Bilgi elde ederken hangi esaslar kullanılır? Bilginin alanı ve sınırı var mıdır? Bilginin ölçüsü veya standardı var mıdır? "...İnsan, varolduğu günden bu yana, gerek kendini ve gerekse içinde bulunduğu dış alemini tanımaya ve bilmeye uğraşmıştır. Onun gösterdiği bu çabasının istikameti, kendi varlığını ve gücünü ve alemdeki yerini tesbit etmek amacına yöneliktir. Dış dünyayı duyularıyla algılayan ve aklıyla düşünüp karar veren bir varlık olarak insan, kendi ve kainat arasındaki irtibatını "bilme" adını verdiğimiz bir olayla gerçekleştirir." (105) İşte bu bilme olayı, insan hayatının her anında ve her alanında gerçekleşir. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi sanat duyu bilimidir. Bundan dolayı san'atın duyu gelişimi ile yakından alakası vardır. Çocuktaki duyu gelişimi ailede başlar ve okullarda devam eder. İşte bu açıdan eğitimin son derece önemli olduğunu belirten Arvasi, sadece eğitimle güzel san'atların öğretilmesinin ve öğrenilmesinin mümkün olmadığını belirtir. Ona göre güzel san'atlarda başarılı olabilmek için eğitimin yanında sezgi ve ilham'ın da rolü büyüktür. O bu konuda şunları söyler:

105 Yakıt I., İhvan-ı Safa Felsefesinde Bilgi Problemi, İstanbul, 1992, s.8

“Güzel san’atların gelişmesinde ve büyük san’atkârların doğmasında “eğitimin rolü” çok önemli olmakla birlikte, tek başına “eğitim”, büyük san’at eserlerinin ve dahilerin medeniyet dünyasında boy vermesine yetmemektedir.”(106) “Bir san’at eğitimi, insana, o san’atın tekniklerini ve eserlerini inceleyip kritik etmeyi, sağlam bir müşahade ve tecrübe imkanı bulmayı temin eder. Hiç şüphesiz bunlar küçük şeyler değildir. Bununla beraber itiraf etmek gerekir ki, bütün bu değerli şeyler, san’atkâr olmaya yetmez... Yani san’atkârın doğması için “ilim ve teknik” kadar önemli olan başka bir hususiyet de gerekmektedir. Bu, büyük bir iman ve aşkla birleşmiş “üstün bir kabiliyet”tir. Bu olmadan san’atkâr doğmaz.”(107)

İnsanda bulunan bu aşk ve imanın bazen öyle olur ki, hiçbir eğitim almadan ve teknik bilmeden büyük dahilerin meydana çıkmasında önemli bir etken olduğunu belirten Arvasi, İslam dünyasında Mimar Sinan’ı örnek gösterir. Batı dünyasında da modern resim san’atının kurucusu kabul edilen Paul Cezanne’yi gösterir. Bu iki insan hiçbir san’at eğitimi almadan çok önemli san’at eserleri vermişlerdir.”(108)

Ancak Arvasi, bu tip insanların çok nadir olarak ortaya çıktıklarını belirtir. Güzel san’atlarda eğitimin rolünü ve önemini şöyle açıklar:“Bütün bu gerçeklere rağmen “güzel san’at eğitimi”nin önemi, asla küçümsenmemelidir. Genç san’atkarların ve kaabiliyetlerin gelişmesi için “eğitim müesseselerine”, kaliteli yayınlara, başarılı örneklerle ve hocalara ihtiyaç vardır. Böyle bir imkandan mahrum kalan genç kaabiliyetlerin çok önemli bir kısmı daha doğmadan ölür.”(109)“...San’atın ilme ve akla bağlı yönleri bulunmakla birlikte, o, esas itibarıyla bir aşk ve gönül meselesidir. San’at “akıl”dan çok “kalbi” doyurmaya yarar. O, düşünmekten çok sezmek ve duymak demektir...”(110)

106 Arvasi , S. A.,Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz,İstanbul,s.116

107 Arvasi ,S. A. , a.g.e, s.116

108 Arvasi ,S. A. , a.g.e, s.117

109 Arvasi ,S. A. , a.g.e, s.117

110 Arvasi ,S. A. , a.g.e, s.118

Arvasi'ye göre, kitlelerin düşünce ve duygu hayatlarını cezbedemeyen herhangi bir hareketin başarılı olması mümkün değildir. İşte bu açıdan kitleleri harekete geçirecek diğer programların da uygulanması gerekmektedir. Bunun için önce ecdadımızın eserleri incelenmeli ve estetiğimizizin esasları ortaya konulmalıdır. Daha sonra da, estetik konusunda çağdaş gelişmeler incelenmeli, diğer milletlerin san'at ürünlerini incelenerek, mukayaseli olarak genç dimağlara aktarılmalıdır.(111)

Yine Arvasi'ye göre yapılacak olan bu çalışmalar devletin himayesinde olmalıdır.(112)

Yetiştirilecek san'atkârda şu özellikler olmalıdır.

1. Çağdaş bir san'atkâr, hangi güzel sanatlar dalında çalışırsa çalışsın, mutlaka güçlü bir imana, tefekküre, sosyoloji ve psikoloji bilgisine muhtaştır.
2. San'atkârda, güçlü bir müşahede, derin bir sezgi, üstün bir tahlil ve terkip kaabiliyeti bulunmalıdır.
3. San'atkâr, usta-çırak ilişkisi içinde, demokratik bir ortamda, kendini keşfettikten sonra, ekol ve üslûbunu kendi tayin edebilmelidir.(113)

d.SAN'ATI ve SAN'ATÇIYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir san'at eserinin doğuşunda üç temel şart olduğunu söyleyen Taine,bunları ırk, çevre, ve an olarak sayar. Irk olarak kabul ettiği şeyler, san'atçının doğuştan getirmiş olduğu kaabiliyetlerdir. Çevre olarak da, iklim, toprak, siyasî ve sosyal halleri kabul eder. An olarak da, her san'atçı neslinin kendinden önceki ve sonraki nesillerin etkisini kabul eder.(114) Bu anlayışa göre san'atçı sosyal çevrenin tesiri altında kalarak eser verir. Kendini, içinde yaşadığı toplumun ahlakına, dini inançlarına katılmak zorunda hisseder.

111 Arvasi ,S. A, Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, İstanbul,s.183

112 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.184

113 Arvasi ,S. A, a.g.e, 184-186

114 Taine H,Philosophie de L'art,c.1,s.10'dan zikreden Yetkin S.K,Estetik,İstanbul,1948,s.14

Çünkü her san'atçıda anlaşılmama korkusu vardır. Bu açıdan çevresinin duygularına, fikir ve inançlarına uygun hareket eder.(115)

Arvasi aynı gerçeği, “‘san'at eseri’ de, ‘san'atkâr’ da içinde geliştiği şartlardan tecrid edilemez”(128) diyerek dile getirir.

Yine Arvasi'ye göre, san'atçının içinde yaşadığı topluma uygun hareket etmesinin, anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bu hususun peygamberimize gönderilen vahiyde bile görmenin mümkün olduğunu belirten Arvasi, şunları söyler: “Düşünüyorum da yalnız “san'atkârın ilhamı” değil, yüce peygamberlere gelen “vahiy” bile, cemiyetin ve insanoğlunun idrakine yakın olsun diye, “inzal olunduğu” tabiatı ve coğrafyayı ihmal etmemektedir. Yüce ve mukaddes Kitabımız Kur'an-ı Kerim'de bile bu husus apaçık görülür. Yüce Kitabımız, sık sık mukaddes topraklarda yetişen bitkileri, hayvanları örnek olarak gösterir, o zeminde oturan insanları, içinde yaşadıkları “yere” ve “göğe” bakmayı ve ibret almayı teşvik eder. Evet, Yüce Kitabımızda, yüzlerce böyle ayet vardır. Görülüyor ki, tabiat, düşünmek kadar, duymanın da, duygulanmanın da vasıtasıdır.”(116)

Arvasi'ye göre, her milletin hayatında sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yapısında geliştirdiği estetik değerlerde, üzerinde yaşadığı coğrafyanın izlerini inkar ve ihmal etmek mümkün değildir. Ona göre san'at eseri, üniversal karakterine rağmen, orijinalitesini biraz da coğrafyasına borçludur.(117)

Arvasi'ye göre, cemiyetlerin ilim ve kültürel seviyesi, onların san'atlarına da yansır. İlkel seviyedeki cemiyetlerin san'at eserleri de ilkel(primitif)'dir. Ona göre ilkel san'atta güçlü “pastoral” unsurlara ve beşeri heyecanlara rağmen, tecrübe ve müşahade yetersizliğinden kaynaklanan çocuksu bir üslup ve eda vardır. Böyle bir cemiyette mimari de, musiki de, resim de, heykeltıraşlık da, danslar da henüz kaba ölçüler içinde ifade edilmektedir. Galiba cemiyetlerin medeniyet seviyesi yükseldikçe ölçülerde, tekniklerde ve

115 Yetkin, S. K, Estetik, s.14

116 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.121

117 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.120

vasıtalarda bir "inceleme" görülmektedir. Bununla birlikte, "ilkel san'ata" asla ihmal edilmesi mümkün olmayan bir samimiyet vardır. Bu bizi etkiler."(118)

Arvasi'ye göre, milletlerin yaşadıkları coğrafyayı vatanlaştırmalarında, san'atkarların ve san'at eserlerinin büyük rolü vardır. Öyle ki biz, bir milletin sadece ortaya koyduğu san'at eserlerine bakarak hangi coğrafyadan ve hangi iklimden geldiğini anlayabiliriz.(119)

San'atı ve san'atçıyı etkileyen bir başka faktör de ideolojidir. Arvasi'ye göre, her cemiyetin uğrunda savaşmaya göze aldığı birtakım değerleri vardır. Bu mücadeleye herkes kendine uygun olan duruma göre katılır. Bu tip bir mücadelede san'atçı da gerektiği biçimde yer alır. Arvasi'ye göre böyle bir mücadeleyi gereksiz bulan bir san'atçı, yeni bir ideoloji geliştirmiş ve onun için mücadele ettiğini elbette inkar edemez.(120) diyerek,ideolojinin sanatçı üzerindeki etkisini ortaya koyar.

Ancak Arvasi, propagandist ile san'atçıyı birbirinden ayırır. Ona göre propagandist, sun'iliklerle dolu eserini, propaganda yaptığı ideoloji ile çirkinleştirir. Oysa gerçek san'atçı, mensubu olduğu dünya görüşünü eserine çirkinleştirmeden koyar. Ayrıca gerçek san'atçı, eserini, sadece kendi çığlığını değil, mensubu olduğu toplumun çığlığını da duyurmalıdır. Zaten bir san'at eseri, alemşumul bir karakter kazandığı oranda dehaya yaklaşır.(121)

Arvasi'ye göre, san'atı ve san'atçıyı ekileyen bir başka unsur, san'atçının aldığı eğitim ve zekasıdır. Ona göre san'at eğitimi gereklidir. Ancak sadece eğitim bir san'atçı için yeterli değildir. Bir edebiyat öğretmeni olmakla edip olunmaması gibi, san'at eğitimi almak da tek başına yeterli olmamaktadır. Bundan başka san'atçının zeka ve kaabiliyeti gereklidir. Zaten bu zeka ve kaabiliyet kişileri san'atçı yapar.(122)

118 Arvasi ,S. A, Diyalaktığımız ve Estetiğimiz , İstanbul,s.122-123

119 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.120

120 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.132

121 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.132-133

122 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.116-117

Bütün bunlardan sonra, san'at ve san'atçıları etkileyen şartları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1.San'atçının yaşadığı sosyal çevre
- 2.Yaşadığı coğrafya
- 3.Temsil ettiği ideoloji, din ve sosyal kurumlar
- 4.San'atçının aldığı eğitim, zeka ve kaabiliyeti.Bu dört unsur,bütün sanatçılarda mutlaka etkili olur ve bu etki eserlerine yansır.

e.MİZAH

Latife kelimesi, Arapça yumuşak, dostça davranış, iyilik gibi manalara gelen *lutf* (lutuf) kelimesinden dilimize geçmiştir.(123) Latife kelimesi ise, insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, şaka, nükte, espri, sözle ifade edilmeyen ince mana, içe doğan manevî işaret gibi anlamlara gelir.(124)

Arvasi, insanın duygu hayatının haz ile elem arasında gidip geldiğini belirterek, bunun insan tabiatının icabı olarak normal olduğunu belirtir. Ona göre anormal olan ise, bu iki reaksiyonun sürekli ve sebepsiz yere olmasıdır.(125)

Mizah konusunun niçin güzel san'atlar içinde ele aldığını da şöyle açıklar:

"...Mizah, günümüzün korkunç silahlarından biridir. Gerçekten "mizahın" ciddi bir tahrip gücü vardır. Bugün, ideolojiler, siyasi ve sosyal akımlar, birbirlerini cemiyetin gözünden düşürmek ve gülünç duruma sokmak için bu silahı, çok ustalıkla kullanmaktadırlar. Düşmanlar bir diğerini etkisiz kılmak için "karikatürize" ederek efkar-ı umumiye nezdinde alçaltmaktadırlar."(126) Böylece o, mizah ile karikatür san'atı arasındaki benzerliği ortaya koymaktadır.

123 Doğan ,M,"Lutuf"Mad. Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul,1986,s.646

124 Doğan ,M, "Latife"Mad.a.g.e, s.638

125 Arvasi ,S. A, Diyalektğimiz ve Estetimiz, İstanbul,s.134

126 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.136

Peki, mizah karşısında tavrımız ne olmalıdır? O bu konuda, Peygamber Efendimiz (a.s.)'in tavrını örnek gösterir. Hz. Muhammed (a.s.) gülme ve ağlama konusunda, Müslümanları itidale davet etmiştir.(127) Bir insan olarak O, hem gülmüş hem de ağlamıştır. Ancak, hiçbir zaman aşırı bir şekilde hareket etmemiştir.(128)

Yine mizah karşısında da tavrı bizim için en iyi örnek Hz. Muhammed (a.s.) 'dır. O hiçbir zaman karşısındaki müslümanı, şaka yaparak küçük düşürmemiş, yalan yere şaka yapmamış, hatta başkalarının bu şekildeki şaka ve mizahlarına müdahale etmişlerdir.(129)

Arvasi Peygamberimiz'in "şakalarından" iki örnek verir. Bunlardan biri, yaşlı bir kadına Peygamber Efendimizin "İhtiyar kadınlar cennete giremez"(130) demeleri, diğeri ise binek hayvan isteyen birine "Sana bir dişi deve yavrusu vereyim"(131) demeleridir. Bu iki örnekte derin bir mizah anlayışı olmakla birlikte, sözlerde yalan yoktur. Karşıdaki insana da küçük düşürme asla söz konusu değildir.(132)

f. İSLAM'DA SAN'AT

Arvasi, İslam san'atını incelerken önce onun nereden doğduğunu araştırır. İslam san'atının doğuşunda herhangi bir yabancı tesirinin bulunmadığını belirten Arvasi, onun İslam metafiziğine dayanarak büyüdüğünü ve bu konudaki esas kaynağın Kur'an olduğunu açıklar.(133)

İslam san'atının bir kâinat görüşünden çıktığını belirten Arvasi, bu görüşün Yunan tesiri altında kalmadan Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat mütefekkirlerince kabul edildiğini belirtir. Bu görüşü şu cümle ile özetler.

127 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. etTirmizi, Şemail-i Şerife I-II (Sadeleştiren,M.Sadık Aydın),Ankara,(Tarihsiz),s.252-259

128 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.134

129 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.134-135

130 Tirmizi, Şemail-i Şerife,Ankara,s.264

131 Tirmizi, a.g.e, s.262

132 Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Tirmizi, a.g.e, s.260-264; Fazalü'r-Rahman, Siret Ansiklopedisi,Istanbul,1996,c.I,s.83-84

133 Arvasi, S. A, a.g.e, s.146

“Kâinatta sırf şekil ve kendiliğinden suret yoktur. Yalnız Allah daim ve bakidir.”(134)

İslam san’atı ile Yunan san’atı arasında bir mukayese yapan Arvasi, İslam ilahiyatında baki ve devamlılığın yaratıklar için bulunmadığını, yaratıklar için sadece an’ların, düzgün sıralama olmadan, birbirini kovalamasından ibaret olduğunu, bu kovalamanın da süreklilik arz etmediğini belirtir. Buna karşılık Yunan düşüncesine sürüp giden tabii şeyler vardır. Oysa İslam’daki hakim Allah fikri, bu görüşü reddetmektedir.(135)

Yunan san’atı ile İslam san’atının ayrıldığı bir başka farkı da şöyle belirtir: “(İslama göre) figür yoktur.Fakat belli bir zaman için birleşmiş atomlar vardır. Ve çizgi, İslam göre yerini değiştiren bir noktadır. Aslında bu tarif de tamamı ile yenidir. Yunan’ın hendeseci karakterine nazaran İslam’ın yerini tayin etmektedir.”(136)

Buna karşılık Eski Yunan ve ondan kaynaklanan Batı Medeniyeti’nin şekle yani figüre ve figürden meydana gelen ahenge hayran olduğunu belirten Arvasi, İslam Medeniyeti’nde eşya aleminin sürekli olmayıp fani olduğunu, sürekli ve baki olanın ise sadece Allah olduğunu belirterek , Louis Massignon’dan şu alıntıyı yapar: “(İslama göre),Baki olan yalnızca Allah’tır. Herşey fanidir. Kendi deyimleri ile, “yalnız O’nun didarı bakidir.” Vacib’ül Vücud’un isbatına gelince, O’ndan başkasının değişmesiyledir.Kur’an’da, Hz. İbrahim’in güneşin akşam gelince batmasını, ayın tutularak örtülmesini ve yıldızların güneşle silinmesini anlattığı uzun bir bahis vardır. (137) İbrahim, bütün bunları gördükten sonra, karar verir: “Demek ki, başka bir yerde baki olan bir tanrı vardır.” Bunun için, Müslümanlara göre, Allah’ın isbatı “değişme” ile olur. Dolayısıyla san’at onlar için, yaratılmışların kendilerinden var olmadıklarını göstermeye bir vesile olacak ve belki bundan başka bir şey olmayacaktır. Şu halde, İslam san’atı, bize “değişmeyi” bildirecek bir san’attır.

134 Arvasi ,S. A, Diyalaktığımız ve Estetiğimiz, İstanbul,s.147

135 Arvasi ,S. A, a.g.e, s. 147

136 Arvasi ,S. A, a.g.e, s. 147

137 K.Kerim, En’am suresi, Ayet, 75-79

Figürlere bağlanmamak, suretlere tapmamak gibi yasaklar sebebi ile İslam san'atı, berrak, ruhani ve yalnız accord'un güzelliğine inanmayan, susmada durmak üzere, bir takım notalardan geçen bir cebirci müzisyenin san'atı gibi, saf ve temiz olarak doğdu..."(138)

Bazı insanların, sadece Hz. Muhammed (a.s) ın "suretleri" yasakladığını sandığını oysa bütün peygamberlerin suretleri yasakladığını belirten Arvasi, Hegel'den şu satırları aktarıyor: "Kendi kendinin bilincine varmakla din, san'attan ayrılır ve putları fırlatıp atar. Bu ilerleme Yahudilikte gerçekleşiyor. Kutsal Kitap, puta tapmayı yasaklıyor. Çünkü insan için sonsuzu madde aracılığıyla ifade etmenin imkansız olduğunu biliyor; yontulmuş suretleri yasak ediyor, çünkü İdee'nin, kendinden başka uygun şekli yoktur..."(139) diyerek diğer ilahi dinlerde de tapmaya mahsus yapılan suret ve heykellerin yasaklandığını belirtir.

Batı'nın, kendini putperest Yunan'ın tesirinden kurtaramadığını belirten Arvasi, peygamberlerin getirdiği mesajları kendi anlayış ve düşüncelerine göre değiştirdiklerini, günümüzde de bizim medeniyetimizi kendi çizgilerine çekmek istediklerini açıklar.(140) İslam'daki tasvir yasağı, Yunan san'atındaki özellikle heykel ve resim konusunda Müslümanların mesafeli durmalarına neden olmuştur. Bu açıdan ele alındığında Eski Yunan'ın san'at anlayışı, pek çok eser tercüme edilmiş olmasına karşın, Müslümanlar tarafından benimsenmemiş aynı zamanda bu tip girişimler hep şüphe ile bakılmıştır. Örnek alınması bakımından Osmanlı sadrazamlarından İbrahim Paşa, Mohaç Seferi'nden dönerken, Macar Krallığı'ndan üç heykel getirir ve bunları sarayın önüne diktirir. Bunun üzerine şair Efganî :

"Dü İbrahim amed be-rüy-i cihan

Yeki büt şikan şüd yeki büt nişan"

"Yeryüzüne iki İbrahim geldi;biri put kırdı,biri put dikti."

138 Arvasi ,S. A, Diyalекtiğimiz ve Estetiğimiz, İstanbul,s.148-149; Massignon, L, San'at ve Din, İstanbul, 1938,s.10

139 Weber, A, Felsefe Tarihi, İstanbul,1993,s.366; Arvasi S. A, a.g.e, s.149

140 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.150

şeklinde bir beyitle bu olayı hicveder. Şair bundan dolayı idam edilir.(141)

Hz.Peygamber'den rivayet edilen,"Kıyamet Günü'nde azap yönünden insanların en şiddetlisi, Allah'ın yaratma sıfatına benzer iş yapanlardır."(142) "Dünyada bir suret yapana, Kıyamet Günü'nde yapmış olduğu surete ruh üflemesi teklif olunacak, fakat o bunu asla yapamayacaktır."(143) gibi hadisler, İslam dünyasında özellikle heykelin ve canlı resminin yapılmasına engel olmuştur. Bu engel sonucu faaliyet alanına yazı ve süsleme san'atları girmiştir. Müslümanların inançlarına ve ruh yapılarına uygun olan bu san'atların, özellikle camilere girmesi de gelişmesinde en büyük katkıyı yapmıştır. Bu durum, Yunan heykel san'atının kiliseye girmesi ile, san'atlarda meydana gelen gelişme etkisine benzer bir etki meydana getirmiş, hat ve tezhip san'atlarının diğer san'at dalları üzerinde ezici bir üstünlük sağlamasına neden olmuştur.(144)

Resim konusunda fetva isteyen bir şahsa İbni Abbas (r.a)'ın, resim konusunda Hz. Peygamberin(a.s) yaşadığını bildiren hadisi naklettikten sonra "...şayet, mutlaka yapman gerekiyorsa, kendinde ruh olmayan ağaç, dağ, ova gibi şeylerin resimlerini yap."(145) demesi, İslam dünyasında, minyatür, hat, tezhip ve ebru gibi soyut san'at faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu faaliyetlerden "...Minyatür, duyulur nesneyi örnek alan, perspektiften uzak bir cansızlaştırma faaliyetidir. Fakat, tezhip'te form ve renklerin eşyadan soyutlanarak kullanılması ebru'da salt renklerin, arabesk'de tabiattaki salt formların kullanılmasına dönüşür. Ama, Hatt için ne renk ne de formlar söz konusudur."(146) Ancak,hemen şunu belirtmek gerekir ki; Batı, Rönesans san'atı ile yetiştiği için İslam san'atına kapalı kalmış ve anlayamamıştır. Bu yüzden, minyatürün gölge, derinlik ve hacim karşısındaki kayıtsızlığını, İslam san'atının aczine yormuş, bunun bir san'at anlayışından kaynaklandığını kavrayamamıştır. Batı, resimde derinliğe ve

141 Banarlı ,N. S, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul,1987,s.534

142 Canan, İ. K.Site, Ankara,1992,c.7,s.548;Miras, K,T. Sarıh, (Buhari) ,Ankara, c.2, s.317

143 Canan, İ. A.g.e, c.7, s. 548

144 Yetkin, S. K, İslam San'atının Mahiyeti, A.Ü. İ. F. Dergisi, Ankara,1952,c.1, s.44-47

145 Canan İ. K. Site, c.7, s.550

146 Aykut H, Türk-İslam Estetik'i Üzerine Bir Deneme,Basılmamış Yüksek Lisans Tezi,s.114

gerçeğe doğru ilerlerken, minyatür, bunun tam tersi bir yol tutmuş ve derinlikten yüzeye, gerçekten de tecride doğru gitmiştir.(147)

Peygamberimiz ve Hulefa-i Raşidin dönemlerinde san'atkarların, canlı hayvan ve insan suretleri yapmadıklarını belirten Arvasi, daha sonraki dönemlerde , Müslümanların putlara tapma sorunu ortadan kalktığından dolayı, saygı için olmamak kaydıyla, albümlerde saklanan resimler, portreler ve bazı mühim hadiseleri daha sonra hatırlamak kasdıyla minyatürlerle ifade etme yoluna gidilmesi karşısında Osmanlı Ehl-i Sünnet ulemasının sükut etmiş olmasının İslam san'atına olumlu etki yaptığını belirtir.(148)

Yine, müslüman san'atkâr, İslamî ölçülere bağlı kaldığı müddetçe, hiçbir zaman Greko-Latin tipinde heykel yapmadığını belirten Arvasi, Müslüman san'atkârların yeri gelince bu konuda verilecek eserlerin en iyilerini verdiklerini şöyle açıklar:

"Klasik bir Osmanlı mezarlığını gezenler ve dikkatle inceleyenler, mezar taşlarına bakarak "kadın" ve "erkek" kabirlerini ayırabilirler. Mezar taşını (ki, çok defa mermerdir) yontan san'atkarlar, kadının yumuşak, yuvarlak ve ince hatları ile erkeğin sert, keskin ve kalın hatlarını tecrid ederek , mermer işlerlerken, gerçekten mücerredî arayan ve bulan kimseler olduklarını ortaya koymuşlardır."(149) İşte bir mezar taşında veya kitabesinde, san'at dallarının bütünü'nün nasıl ortaya konulduğunu İsmail Yakıt Hoca'nın kaleminden aktaralım: "Ebcedle düşürülen tarihlerin kitabelerde yer alması keyfiyeti; muhtevayı kuru bir ifade olmaktan kurtarmış ve ona yeni bir değer katarak anlam-san'at-estetik ve tarih arasında köprü oluşturmuştur. Böylece aruz vezninin verdiği musikî, şiirin verdiği edebî incelik, mimarî yapı, işleme ve süsleme san'atıyla hattın verdiği estetik ve ebcedle düşürülen tarihin getirdiği aritmetik, aynı mekân içinde bir birlik ve bütünlük meydana getirmektedir. Bu bir anlamda, Türk-İslam san'atının ruh zenginliğinin san'at

147 Yetkin S.K,İslam Minyatürünün Estetiği,s.33'den naklen Arvasi, S.A,a.g.e,s.165

148 Arvasi, S. A, a.g.e, s.166; Bu konuda Bilgi için bkz;Yakutcan A,İslam'da Resim Heykel ve Musiki,İzmir,1991,s.48-51;Karaman, H,Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar,İstanbul,(Tarihşiz),s.66-67

149 Arvasi, S. A, Diyalogümüz ve Estetiğimiz, İstanbul,s.166

abidelerine yansımından, onunla bütünleşmesinden ve “tevhid” inancının tezahüründen başka bir şey değildir.”(150)

Arvasi, İslam san’atının kapalı bir kutu olarak kalmasının ve kabuğunu kıramamış olmasının nedeni olarak, Türk aydınının çifte standart bir tutum içinde oluşuna bağlar. Ona göre kendini aydın sayan birtakım insanların, Batı san’atı karşısındaki hayranlıklarından veya İslam san’atını fark ederek sırf ona olan düşmanlıklarından dolayı, görememektedirler.(151)

Müslümanların ise, bu konuda herhangi bir yeni çalışmasının bulunmadığını belirten Arvasi, İslam san’atının dehasından söz edildiği vakit, onların ya Kütahya çinilerine sığındıklarını, ya da çeyiz sandıklarına gizlendiklerini belirtir. Ona göre, İslam san’atı bir gün mutlaka kabuğunu kıracaktır. O gün de bizim Rönesansımız olacaktır.(152)

“İslam dünyasında, İslamî ölçüler hakim olduğu müddetçe, hiçbir güzel san’at dalı şiir kadar itibar görmedi.” diyen Arvasi, şiirin İslam medeniyetinde her zaman baş köşeyi tuttuğunu(153) ve en çok sevilen güzel san’at dalının şiir olduğunu, İslam dünyasında yetişen şairleri sayı ve kalite itibarıyla, diğer medeniyetlerde bulmanın mümkün olmadığını, bunun sebebinin de Peygamberimiz’in söz ve şiir konusunda zaman zaman dile getirdiği takdirleri sonucu, en üst kademedeki insandan, en alt kademedeki insana kadar, herkesin ilgisini çektiğini belirtir.(154) Ancak bu kadar müsamahaya karşı şiirin baş köşeye oturabilmesi için belli ölçüler içinde söylenmesi gerekir. Nitekim Peygamber Efendimiz, şiiri İslam’ın hizmetine sunan şairlere mescitte bir köşe ayırmış(155), fakat şiiri kendi heva ve hevesleri için, İslam düşmanlığı için kullanan şairlerden de nefret etmiştir.(156) Yine Peygamber Efendimiz’in şiir ve şairler aleyhinde söylediği kötü sözler de bu tip şairler için söylenmiştir.(157)

150 Yakıt İ, Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme, İstanbul, 1992, s.395

151 Arvasi, S. A; Diyaloglarımız ve Estetiklerimiz, İstanbul, s.145

152 Arvasi, S. A; a.g.e, s.146

153 Arvasi, S. A, a.g.e, s.158

154 Arvasi, S. A, a.g.e, s.154

155 Canan, İ, Kütübü Sitte, Ankara, 1992, c.8, s.185 (2306 nolu hadis)

156 Arvasi, S. A, a.g.e, s.159

157 Bu konudaki hadislerden biri de şöyledir: “Sizden birinin içine onu bozacak irin dolması, şiir dolmasından hayırlıdır.” Canan, İ, a.g.e. c.8 s.183 (2305 nolu hadis)

Bu görüşten hareketle Arvasi, "...Unutmamak gerekir ki, Kuran-ı Kerim'de "sapıklara uyan", "yalan söyleyen" ve "mübalağa yapan" şairler ve san'atkarlar sevilmez. Bunun aksine "Allah'ı çok zikreden" ve "eserleri ile cihad eden ve zalimlerden öç alan" şairler ve san'atkârlar tezkiye edilir."(158) diyerek mukaddes kitabımızdan da delil getirir.

Ayrıca, Arvasi'nin, Kuran-ı Kerim'de Şuara Suresi'nin bulunması, İslam dininin şairlere verdiği önemin bir göstergesi(159) olduğunu söylemesine karşı,adı geçen surenin muhtevasına baktığımızda böyle bir anlam çıkarmanın mümkün olmadığı açıkça görülmektedir.Yukarıda da belirtildiği gibi,Allah,surede şairlerin bir kısmını son derece kötü olarak vasıflamakta ve yermektedir.

Arvasi şiiri, güzel san'at dallarının başına oturtuktan sonra diğer san'at dalları olan hitabet, mimarlık, hattatlık, nakkaşlık ve diğerlerini sayar. (160)

Hitabet, İlkçağ'dan itibaren geçerli olan bir san'attır. Platon'un diyaloglarında Sokrates (M.Ö.467-399), Sofistlerden Gorgias(M.Ö.433-375)'la yaptığı tartışmasında Retorik'in ne olduğunu sorgular. Çeşitli tartışmalardan sonra, Retorik'in insanlara eğrilik öğretmek için kullanılmaması gerektiğini, güzel konuşma sebebiyle kendini büyük görerek, diğer san'at dallarını ve bu sanatlarla meşgul olanları küçük görmemek gerektiğini öğütler.Çünkü ona göre her sanat dalının iyi veya kötü yönleri mevcuttur.(161)

Arvasi, hitabet konusunda Hz.Peygamber 'in "Erkeğin güzelliği, lisanıdır." hadisini nakleder. Ona göre, güzel konuşan erkek, güzeldir. İşte bu gerçek karşısında, İslam dünyasında hitabet dersleri fazla itibar görmüştür.

Güzel konuşmanın, güzel yazma ile de alakası olduğunu belirten Arvasi, İslam'da "kitabet" yani güzel yazmanın da güzel san'atlar eğitiminde ayrı bir yeri olduğunu belirtir.(162)

158 Arvasi ,S. A, Diyalektikimiz ve Estetikimiz, İstanbul,s.159

159 Şiir konusunda daha geniş bilgi için bkz. Canan İ, a.g.e, c.8, s.179-205

160 Arvasi S. A, a.g.e, s.158

161 Platon'un "Gorgias" adlı diyalogunda uzunca tartışmalar mevcuttur.

162 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.154

Bir başka güzel san'at dalı da mimaridir. Mimaride Hz.Peygamber, şehirlerimizin mamur olmasını emrederek mimari dehanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.(163) Meskenlerin geniş olmasını tavsiye eden ve bunun bir saadet unsuru olduğunu belirten Hz. Peygamber(164), mimarinin İslam dünyasında doğuşunu sağlamıştır.

Arvasi, İslam dünyasında mimarinin ve şehir plancılığının gelişmiş olmasına karşılık Hz. Peygamber devrinde, hayvan ve insan resimlerinin yapılmadığını belirterek, ressamaların yerlerini hattatlara, nakkaşlara bıraktığını belirtir.(165)

Mimarinin gelişmesinde bir başka etken de,İslam dinini yeryüzünün her tarafını temiz kabul ederek ibadet yapılabileceğini söylemesidir.Bunun anlamı,yeryüzünün mescid,göğün de kubbe olarak düşünülmesidir.Bundan dolayıdır ki,İslam mimarisinde kavis ve daireler hakimdir.Kavis ve daire aynı zamanda sonsuzluğun ve ölümsüzlüğün alametleridir.

Diğer taraftan müzik konusunda da,Hız. Peygamber'in güzel tabiat seslerini ve Kuran-ı Kerim'i, teganniye kaçmadan okuyan güzel insan sesinden haz duyduğunu belirten Arvasi, düğünlerde, bayramlarda ve diğer bazı önemli günlerde, tef çalınarak ilahi ve kaside söylenmesine karşı çıkmadığını, ancak peygamberin böyle faaliyetlere katılmadığını açıklar.(166)

Arvasi, bu bilgileri aktarmasının sebebini, genç nesillerin, Hz. Peygamber'in güzel san'at dalları karşısındaki tavrını ortaya koyarak, onlara örnek teşkil etmesini ve İslam san'atını esas kaynağından öğrenmelerini sağlamak olduğunu belirtir.(167)

O, güzel san'atlarla uğraşmak isteyen san'atkârlara, herşeyden önce, kitabımız Kuran-ı Kerim'i çok iyi tanımaları gerektiğini, Hz. Peygamber'in yaşayışının en ince noktalarına kadar bilinmesini, Sahabi ve onlara tabi olan Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat büyüklerinin bu konularla ilgili açıklamalarını

163 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.158

164 Canan, İ, K. Sitte,Ankara,1992, c.3, s.182-183

165 Arvasi, S. A, a.g.e, s.158

166 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.158; Canan İ, K. Sitte,Ankara,1992, c.12, s.330-331

167 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.158-159

öğrenmelererini öğütler ve böyle yapılırsa, ancak o zaman medeniyetimizi kuşatan estetiğin iyi daha anlaşılabilirliğini söyler.(168)

İslam san'atı karşısında en menfi tavır, ilerencilik ve devrimcilik adına ortaya çıkan Batılılaşıma hastalığıdır. Bu hastalık o kadar acayıptır ki, mesela moda adına kadınların uzun etek giymeleri söz konusu olunca buna hoşgörüyü bakıldığı halde, aynı uzun etek İslam adına giyildiğinde ise karşı çıkılır. Arvasi, bu tip insanlara, san'at dünyamızda da rastlandığını belirterek, şunları söyler: "Bunlar, Batı'da yeni bir "san'at akımı" olarak doğan abstrait(169), subjektif(170), non-figuratif(171) eserler karşısında hayranlıklarını, ballandıra ballandıra anlatırlar da Doğu ve İslam dünyasında bundan asırlarca önce başlatılan ve Avrupa'ya örnek olan bu tip san'at eserlerine sıra gelince menfi tavır alırlar."(172)

İşte hataya düşmemek için, san'atkârın kendi dinini, örfünü, ahlakını iyi bilmesi gerektiği düşüncesindedir.

İslam'da cihad süreklilik arzeder. Kuran-ı Kerim'e göre "Fitne kalmayınca, din de yalnız Allah'ın oluncaya kadar, onlarla savaşın"(173) buyurulmaktadır. Bu savaş, bazen sıcak çatışma ile olurken, bazen de soğuk savaş şeklindedir. Bu tip savaş daha çok sosyal, ekonomik, kültürel, politik, psikolojik biçimde devam etmektedir. Bunun amacı, milletleri kültürel açıdan çökertmek ve genç nesilleri kendi tarihlerinden, kültürlerinden, medeniyetlerinden soğutarak, kendi cazibe sahalarına çekmeği amaçlanmaktadır.(174)

Arvasi, İslam ülkelerinin son iki asırdan beri, böyle bir soğuk savaş ile karşı karşıya bırakıldığını belirterek, aynı tehlikenin Türk dünyası için de

168 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.159

169 Abstrait:Soyut,algılanamayan şeyleri gösteren kavramlar.(Bedia Akarsu,Felsefi Terimler Sözlüğü,s.162-163,İstanbul);Doğa görüntülerine bağlı olmayan sanat,Eşya ve canlıların görünüşlerinden faydalanmayı reddedip,resimde,renk,çizgi ve düzlemleri düzenleyerek bunlarla heyecan verici konu pozisyonlarına ulaşmayı amaç edinir.(Ahmet Turani,Sanat Terimleri Sözlüğü,s.117-118,Ankara,1980)

170 Subjektif:Özneyle ilişkin olan,özneyle belirlenmiş olan.Estetik açıdan öznelcilik ise;Sanat yargılarının bireysel beğenileri dile getirdiğini ileri süren görüş(Bedia Akarsu, a.g.e.s.148)

171 Non-figuratif:Figürsüz,figürleri(Suretleri) belli olmayan (resim).(Mehmet Doğan, Türkçe Sözlük,s.857,İstanbul,1986)

172 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.167

173 K. Kerim, Bakara Suresi, Ayet:193

174 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.176-177

geçerli olduğunu söyler: "İstirapla görmekteyiz ki, bütün İslam dünyası ile birlikte Türklük alemi de -çeşitli renkler altında beliren- emperyalizmin baskısı altında ezilmekte ve inlemektedir.Şimdi İslam dünyasında, bilhassa genç nesiller, kendi orjinal kültür ve medeniyet değerlerine ve müesseselerine yabancılaşmakla kalmamış, bu değerlerin düşmanı kesilmiştir. Kendi tarihinden, kültüründen, medeniyetinden ve "estetik telakkilerinden" kopmuş veya koparılmış nesiller, şu veya bu emperyalizmin "mukallidi" olmakla öğünmekte, "devrim" adına milli ve mukaddes değerlerin tahribine hırsla yönelmiş bulunmaktadır."(175)

Arvasi, bir kültür ve medeniyetin değişen şartlara göre kendisini yenilemesinin başka şey, kültür emperyalizmine maruz kalarak çöktürülmesinin ise başka bir şey olduğunu belirterek; bütün Müslüman-Türk çocuklarının, yeniden İslam'da dirilmek şuuru içinde hareket etmesi, ecdadının estetik dehasının köklerini araştırması ve yeni bir hamle göstermesi gerektiğini(176) söyler. Bu aynı zamanda Hz. Peygamber'in "Hasmınıza silahı ile mukabele ediniz" emrinin de gereğidir.(177) Bu açıdan ele alındığında san'at ve san'atsal faaliyetlerle bize kendi kültürlerini aşlamaya çalışan toplum ve ideolojilere karşı daha tedbirli olmanın yanında,kendi kültürümüzü diğer insanlara ulaştırmada,san'atı ve san'atsal faaliyetleri kullanmak daha etkili ve kolay olacaktır.

175 Arvasi ,S. A, a.g.e, s.177-178

176 Arvasi ,S. A, a.g.e,s.178

177 Arvasi ,S. A,a.g.e,s.181

SONUÇ

Görüldüğü gibi, Seyyid Ahmet Arvasi'ye göre ele aldığımız konu şu şekilde özetlenebilir: Estetik, henüz tek başına bir ilim olma aşamasını tamamlayamamıştır. Bu açıdan bakıldığında Felsefe'nin bir bölümü durumundadır.

Arvasi, ilimleri üç ana gruba ayırır. Estetiği bunlardan normatif ilimler yani "Kanun Koyucu İlimler" içinde inceler. Çünkü estetik, insanoğlunun meydana getirdiği eserleri inceleyerek birtakım kaide ve kurallar koymaya çalışır.

Estetik ve san'atın, diğer ilim dalları ile birtakım ilişkisi vardır. Psikoloji, insanın iç hayatını, ruh yönünü inceleyen bir bilimdir. Estetik de, bir san'at eseri karşısında insanlarda meydana gelen hazzı, sevgiyi, güzelliği inceler. Bu açıdan bakıldığında her ikisi de konu itibarıyla bir noktada kesişir. Aynı şekilde, sanatçı, kend ruh halini, meydana getirdiği san'at eserine yansıtır.

Sosyoloji bir toplum bilimidir. Toplum içinde mevcut sosyal kurumları inceler. Estetik ve san'at da bu sosyal kurumlardan birisidir. Toplumların

ekonomik ve siyasi açıdan güçlü olduğu dönemlerde, san'at ve estetik anlayışları da güçlüdür. Tersî durumunda ise, toplumlarda san'atsal faaliyetler de azalır.

San'atı etkileyen kurumların başında din gelmektedir. Çünkü din, insanları bütün yönleriyle etkiler. Bu etkiyi en çok hisseden kurumlardan biri de san'attır. Dini anlayış içermeyen bir san'at eseri yavandır. San'at eserleri dini motiflerle değer kazanırlar.

Güzel san'atların öğrenilmesi ve öğretilmesinde sadece eğitim ve öğretim yeterli değildir. San'at biraz da aşk ve gönül işidir. İlham olmadan büyük san'atkarların yetişmesi mümkün değildir. Bununla birlikte güzel san'atların eğitiminde devletin mutlaka katkısı olmalıdır.

San'atkâr, ilhamını kendi kültür ve medeniyetinden almalıdır. Hayranı olduğu diğer kültür ve medeniyetlerden ilham alan san'atçı, asla kendi insanına ve kendi kültürüne faydalı olamaz.

Toplumların kültür seviyelerinin yüksek olması, san'atın da kaliteli ve orijinal olmasını sağlar. İkel bir toplumdan, dehanın çıkması ise nadirdir.

Toplumların yaşadığı coğrafyalarının vatan olarak kabul edilmesinde, san'atkârın ve san'atın rolü son derece büyüktür. Bu o kadar önemlidir ki, bir milletin ortaya koyduğu san'at eserlerine bakarak, o milletin hangi coğrafyadan geldiğini anlayabiliriz. San'atçı, kendi kültürünü diğer insanlara iletirken, bir propagandist gibi sunilik içinde değil, eserine çirkinleştirmeden koyar. Bu, o san'at eserine orijinallik kazandırır.

Günümüzde insanlar, mizah yoluyla küçük düşürülmekte ve alay edilmektedir. Bu karikatür san'atı aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan günümüzde karikatür san'atının da önemli bir yeri vardır. Ancak Müslüman, bu san'atı icra ederken, hedef aldığı kişileri yalanla itham etmeden ve küçük düşürmeden gerçekleştirmelidir.

İslam san'atının doğuşunda herhangi bir yabancı unsurun etkisi söz konusu değildir. İslam san'atı, kaynağını direk Kur'an-ı Kerim'den ve Hz. Peygamber'in hadislerinden almıştır. İslamdaki canlı resmi ve heykel yasağının temelinde müslümanların, önceki dinlerin mensupları gibi tekrar puta tapmaları korkusu vardır. Özellikle İslam'ın ilk dönemlerinde bu

hususiyete çok dikkat edilmiştir. Daha sonraki asırlarda bu yasak ulema tarafından gevşetilmiş, hürmet göstermemek şartıyla resim konusunda bazı kolaylıklar sağlanmıştır.

İslam san'atçısı heykel yapmamıştır, ama bu san'at dalını yine de kullanmadan yapamamıştır. Bu san'at dalının en güzel örneklerini mezar taşlarında vermiştir. Mermerden oyulan kadın mezar taşlarında ince hatlar, yumuşak ve yuvarlak formlar kullanıldığı halde, erkek mezar taşlarında daha kaba ve sert formlar kullanılmıştır.

Hakkında menfi hadisler olmakla birlikte Hz. Peygamber devrinde en bariz san'at dalı şiirdir. Bu san'at dalı teşvik görmüş olmasıyla gelişmiş ve pek çok şairin yetişmesine sebep olmuştur. Hatta savaşlarda şiirin bir silah gibi kullanılmış olması, günümüzün san'atsal faaliyetlerinde nerelerde kullanılabileceği konusunda bize açık bir ipucu vermektedir.

İslam'ın ilk devirlerinde hitabet, hat, mimari, müzik...vs.gibi sanat dalları da itibar görerek ilk örnekleri oluşturulmuştur. Müslüman san'atçı, İslam'ın ortaya koyduğu bu san'at dalları üzerinde çalışarak, İslam'ın mesajını diğer insanlara ulaştıran insandır. Bu açıdan san'at faaliyetleri, tebliğ araçları içindeki yerini almalıdır. Müslümanlar da, san'ata kötü gözle bakmayı bırakıp, ondan faydalanma yoluna gitmelidirler.

BİBLİYOGRAFYA

AKARSU, Bedia, Felsefi Terimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, Tarihsiz.

ARSLAN, Arslan, Felsefeye Giriş, Vadi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1996.

ARVASI, S. Ahmet, Akıl ve Gönül, Burak Yayınları, İstanbul, 1996

—————Devletin Dini Olur mu? Burak Yayınları, İstanbul, 1996.

—————Diyalektiğimiz ve Estetiğimiz, Burak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, Tarihsiz

—————Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1993

—————Doğu Anadolu Gerçeği, Burak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1993

—————Fikir Sefaletine Örnekler, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.

—————İlm-i Hâl, Burak Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1993.

- İlmî Tavr ve Ötesi, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- İnsan ve İnsan Ötesi, Burak Yayınları, 4. Baskı İstanbul, Tarihsiz.
- İnsanın Yalnızlığı, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Kadın Erkek Üzerine, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Milletlerin İtibarı, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Medenileşmek ve İslamiyet, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Sahte Dindarlar Sahte Laikler, Burak Yayınları, İstanbul, 1996.
- Şüphe ve İman, Burak Yayınları, İstanbul, 1996
- Türk İslam Ülküsü, c: I-3, Burak Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1994
- AYVAZOĞLU Beşir, İslam Estetiği ve İslam, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.
- BANARLI, Nihat Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi c: 1-2, M.E.B Yayınları, İstanbul, 1987
- CANAN, İbrahim, Kutub-u Sitte, c I-İ8, Akçağ Yayınları, Ankara, Tarihsiz.
- CEVİZCİ, Ahmet, Felsefe 1-2, Mega Yayıncılık, Ankara, Tarihsiz.
- ÇAM, Nusret, İslamda Sanat Sanatta İslam, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997
- İslamda Sanat, Parlamenter Dergisi, Kasım 1996 sayısı Ankara, 1996
- DİNÇER, Kurtuluş, Felsefe, A.Ü.A.Ö. Fak. Yayınları, Eskişehir, 1993
- Felsefe c. I-II, Doğu Yayınları, Ankara, Tarihsiz
- DOĞAN, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1986.
- FARABİ, İhsau'l-Ulum, (Çev: Ahmet Ateş) M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1989
- GAZZALİ, İhya'u Ulumi'd-din, c: I-IV (Çev: Ahmet Serdaroğlu) 3. Baskı, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1974
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, Felsefe Ansiklopedisi, c: I-İ0, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1977.

————— Düşünce Tarihi, Remzi Kitapevi, 3.Baskı,
İstanbul, 1977.

İŞİK, İhsan, Yazarlar Sözlüğü, Risale Yayınları, İstanbul, 1990.

KAPLAN, Yusuf, Batı Sanatlarının Temel Dinamiği, İlim Sanat
Dergisi, s.99, İstanbul, 1986

KAVUNCU Burhan, Seyyid Ahmet Arvasi(Hayatı, Tefekkürü, Eserleri),
Burak Yayınları, İstanbul, Tarihsiz.

KISAKÜREK, N. Fazıl, Çile, Büyük Doğu Yayınları, 11. Baskı, İstanbul,
1986

————— O ve Ben, Büyük Doğu Yayınları , 4. Baskı, İstanbul , 1984.

KÜÇÜK, Hasan, Mukayeseli İslam ve Batı Felsefelerinde Sistematik
Problemler, Dersaadet Yayınevi, İstanbul, 1980.

MASSIGNON Louis, Din ve Sanat, (Terc: Burhan TOPRAK), Suhulet
Kitapevi , İstanbul, 1938.

MİRAS, Kamil, T. Sahih-i Buhari, D.İ.B Yayınları, Ankara.

SOFUOĞLU, Cemal, İslam Dini Esasları, İzmir, 1996.

TAFTAZANİ, Kelam ilmi ve İslam Akaidi (Şerhu'l-akaid),
2. Baskı, (Hazırlayan: Süleyman Uludağ) Dergah Yayınları, İstanbul, 1982

TİMUÇİN, Afşar, Düşünce Tarihi, Bds Yayınları, İstanbul, 1992

TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed, Şemail-i Şerife, (Sad: M. Sadık Aydın) Hilal
Yayınları, 2. Baskı, Ankara, Tarihsiz

TOLSTOY, L. N, Sanat Nedir? (Çeviri: Boran Dural), Şule Yayınları,
İstanbul, 1996.

TUNALI, İsmail, Estetik, Remzi Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul, 1996.

————— Grek Estetiği, Remzi Kitapevi, 4. Baskı, İstanbul, 1996

TURANİ, Adnan, Sanat Terimleri Sözlüğü, Toplum Yayınları, 4. Baskı ,
Ankara , 1980

ÜLKEN, H. Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Ülken yayınları ,
4. Baskı, İstanbul, 1994.

WEBER, A, Felsefe Tarihi, (Terc: H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları,
5. Baskı, İstanbul, 1993

YAKIT, İsmail, İhvan-ı Safa Felsefesinde Bilgi Problemi, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 2. Baskı, İstanbul, 1992.

————— Türk İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1992.

—————Mevlanada Estetik,Basılmamış Sempozyum Notları,Konya , 1997

YAKUTCAN Ahmet, ÖMÜR Cuma, İslam'da Resim, Heykel ve Musiki, Nil Yayınları, İzmir, 1991.

YETKİN, S. Kemal, Estetik, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1947.

————— İslam San'atı'nın Mahiyeti, A.Ü.İ.F:D, 1953.

YÜKSEL, Mehmet, Sosyoloji I, Doğan Yayıncılık, Ankara,Tarihsiz.

